

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejema list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 7. številke:

(Junij)

Stanko Leben: Vicente Blasco Ibáñez o samem sebi.

Miško Kranjec: Pomlad.

Marica Bartolova: † Vida Jerajeva.

Peter Pajk: Misli o Goetheju.

Knut Hamsun: Revolucija na pariških cestah.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

VICENTE BLASCO IBÁÑEZ O SAMEM SEBI

Leta 1918. je naslovil Blasco Ibáñez na španskega kritika Julija Cejadorja pismo, v katerem je petdesetletnik prvikrat v svojem življenju naravnost in v strnjenih mislih izpovedal, kaj meni o romanu, o svojem umetniškem ustvarjanju, svojem literarnem razvoju in programu. Cejador je to pismo priobčil neizpremenjeno v IX. zvezku svoje »Zgodovine španske literature«. Glasi se takole:

»Pa pokramljava malo o romanu, ker me že prosite, naj vam pišem o tem. Jaz sem za poznano opredelitev, da je »roman realnost gledana skozi osebnost«. Menim tudi kakor Stendhal, da je »roman zrcalo, s katerim se sprehajate ob poti«. Jasno pa je seveda, da osebnost izpreminja realnost in da se stvari ne odbijajo v zrcalu natančno take, kakršne so v svoji materialni trdoti, ker zrcalo oblikuje predmete v one rahlo tekoče in modrikasto nadahnjene podobe, kakršne se nam zdi, da jih vidimo plavati na dnu benečanskih stekel. Romanopisec obnavlja realnost po svoje, s svojo osebnostjo, tako da iz te realnosti izbere, kar je pomembnega, ter kot brezkoristno zavrže, kar je poprečnega in enoličnega. Nič drugače ne dela slikar, pa naj bo še tak realist. Velázquez zna obnoviti življenje kakor nihče drugi. Njegove osebe žive. Toda če bi bil kdo te osebe fotografiral naravnost, bi bile najbrže mnogo natančneje, živele pa bi mnogo manj. Med realnostjo in umotvorom, ki to realnost obnavlja, stoji svetlobna prizma, ki pači stvari, osredotučuje njihovo bistvo, njihovo dušo ter jih nenaravno veča; ta svetlobna prizma je pisateljeva osebnost. Zame je pri romanopiscu važen predvsem njegov temperament, njegova osebnost, osebni in le njemu lastni način gledanja življenja. To je prav za prav slog romanopišcev, pa naj sicer piše še tako suhoparno in nenalepotičeno. Ker pa so temperamenti silno raznovrstni (k sreči za umetnost, ki ne mara za enolična ponavljanja), je razumljivo, da ne verjamem bogzna koliko v ono kritiko, ki postavlja razpredelitve, razvršča v šole ter potika v predalnike. Vsakdo, ki je resničen romanopisec, je samo on in nič drugega nego on. Morda je v daljnem sorodstvu z drugimi romanopisci, ne tvori pa z njimi ozkega družinskega kroga. S tem merim seveda na dozorele romanopisce, ki so že dosegli vrhunec svojega dela ter v zreli moški dobi razvili vse svoje možnosti. Brez dovma smo spočetka, v polni mladosti, vsi podvrženi vplivu mojstrov, ki takrat uživajo vsesplošni sloves. Nihče se v življenju ne izmakne vplivu prednikov. Naša sedanost se sestavlja iz naše preteklosti in s svoje strani tke bodočnost. V biološkem in psihološkem življenju prenašamo pritisk generacij, ki so bile pred nami; dediči smo davnodavnih zapuščin, ki se jih deloma otresemo z lastno podjetnostjo in močjo svobodoljubja.

Kako naj bi v literaturi ne trpeli pod istim pritiskom preteklosti in sedanosti, kadar šele prihajamo vanjo s svojim začetniškim jecljanjem?...

Name sta v mojih prvih romanih znatno vplivala Zola in naturalistična šola, ki je bila takrat na višku zmagoslavja. Toda samo v mojih prvih romanih, potem ne več. Potem se je malo po malem izoblikovala moja lastna osebnost, ki je, kakršna pač je, in sedaj, ko je od tistih dob preteklo dvajset let, spoznavam in primerjam »kar danes veže na včeraj«. Ne mislite, dragi Cejador, da se kesam teh svojih pisateljskih početkov ali da jih tajim. Vsi so pričenjali v mladosti s posnemanjem pod tem ali onim vplivom, celo največji mojstri, kakršni so Balzac, Victor Hugo itd. Tako je bilo sojeno tudi meni kakor vsem drugim, da sem pričel s posnemanjem nekoga in le dobro mi dé, da mi je bil za vzor Zola, boljši od kakega nedolžnega poprečnjaka. Zola je hotel veljati za voditelja literarne šole; zato je bil prenapetež, ki je često zavedoma skušal dražiti občinstvo s tem, da ga je božal proti dlaki. Poleg tega se vsi voditelji literarnih šol motijo in te zmote ostanejo kakor nadležne priče, ki človeka spravijo ob dobro ime. Toda ne glede na to, kakšen čudovit slikar, ne slik, marveč ogromnih fresk! Kakšen graditelj, ne templjev, marveč piramid! Kdo je znal na straneh knjige razgibati množice ter jim vdahniti življenje boljše od njega? ... V naši domači deželi, ki je dežela duševne lenobe in razumske nerazgibanosti, je najhujše, kar more doleteti umetnika, to, da ga vtaknejo v ta ali oni predal ter mu koj v pričetku njegove literarne poti obesijo značko, pa naj si bo še tako častna in slavna. Ko sem objavil svoje prve romane, so v njih odkrili podobnost z romani iz Zolajevega dela ter me po tej podobnosti uvrstili nepreklicno in za vse večne čase. Udoben je že tak postopek: tako se v bodoče vsaj ni treba več napenjati z razmišljanjem in raziskovanjem. Jaz bom za mnoge vedno le »španski Zola«, pa naj napišem karkoli in naj bi se moje literarno življenje preokrenilo še tako korenito. Vsi pa, ki iz lenobnega avtomatizma izgovarjajo in ponavljajo ta vzdevek, le dokazujejo, da ne poznajo ne Zolaja ne mene, oziroma vsaj, če poznajo najina dela, da so jih kvečjemu preleteli nahitro in brez umevanja. Občudujem Zolaja, zavidam mu mnogo njegovih strani ter bi rad bil lastnik blestečih oaz, ki se odpirajo sredi enolične in brezkrayne puščave dobršnega kosa v njegovem celokupnem delu; ponosen bi bil, če bi znal popisati množice kakor avtor »*Germinala*« ali če bi bil več takega opisa vrta, kakršen je Zolajev *Paradou*; toda vkljub temu občudovanju si moram priznati, da je sedaj, v dobi polne dozorelosti, ko je moja osebnost že izoblikovana, le malo skupnega med menoj in mojim nekdanjim oboževancem. Zola je oprl vse svoje delo poglavitno na neko »znanstveno« teorijo, na teorijo o fiziološkem podedovanju; in ko se je ta teorija delno zrušila, je potegnila za seboj najtehtnejša prepričanja, izsledke njegovega umskega razglabljanja, vse notranje ogrodje njegovih romanov. In če dandanes iščem z vso natančnostjo, najdem le redke vezi s tem velikim romanopiscem, ki so ga imeli za mojega literarnega očeta. Ne v metodi dela, ne v slogu ni med nama najmanjše podobnosti. Zola je bil v literaturi premišljen in preračunljiv, jaz sem nagonski, impulziven. On se je prebijal do končnega izsledka počasi, z vrtanjem. Jaz delam sunkovito, razpok za razpokom, strastno in hrupno. On je pisal knjigo eno leto, potrpežljivo, počasi in umerjeno, kakor orje plug na njivi; jaz nosim roman (včasih dva ali tri) dolgo v glavi; toda tisti

trenutek, ko dozori za zunanjo obliko, se me poloti mrzlična delavnost, zaživim neke vrste podzavedno življenje in knjiga je napisana v času, ki bi bil potreben pisarju, da jo prepiše. Ko sem pričel, sem gledal življenje skozi knjige drugih; tako gledajo življenje vsi mladi ljudje. Danes ga vidim z lastnimi očmi, in ker živim polno, razgibano življenje, menjavajoč pogosto okolje, se mi nudi prilika, da vidim od življenja kaj več od golih splošnosti...

Neštetim so religije vrela utehe in upanja: zato bodo vedno mogle ljubljenci tisočev in tisočev ljudi, pa naj se kritika še tako trudi ter peha res drhti struna življenja in so zmožni dati nekaj ur iluzije, vedno ljubljenci tisočev in tisočev ljudi, pa naj se kritika še tako trudi ter peha z dokazovanjem, da ne zaslužijo vpoštevanja. Kritika govori razumu, umetnina govori čuvstvu, vsemu, kar tvori v nas svet nezavednega, svet čustvene vzvalovanosti, najrazsežnejši in najtajinstvenejši svet, kar jih nosimo v sebi, ker nihče niti približno ne pozna njegovih meja, dočim je razum omejen. Gotovo se spominjate, dragi prijatelj, onega potujočega muzikanta iz Provence, ki nastopa v nekem Daudetjevem romanu. Preden začne piskati na flavto, vznejevolja in dolgočasi poslušavce vsakikrat s smešnim razkladanjem, kako je prišel do igranja na flavto, ko je pod oljko poslušal prepevati slavca; ko tako razklada in veže otrobe, bi vsi krog njega najrajši zakričali: »Dosti čvekanja! Ali nisi flavtist? ... Potem pa molči in igray!« Tudi jaz bi pred uvodi, predgovori, tehničnimi razlagami, proglasi itd., s katerimi često pričenjajo svoje romane drugi pisatelji ali ki jih drugje tiskajo v obliki člankov in razprav, tudi jaz bi najrajši vzkliknil: »Romanopisec..., brigaj se za svoje romane!« Samo Orbaneja je pod svojo sliko moral napisati: »To je petelin.« Slikar, siguren svoje roke in domišljije, ne pisari razlag na rob svojega dela. Občinstvo bo jasno videlo, kaj je hotel izraziti na platnu in kako je to izrazil. In če si občinstvo razlaga umotvor na dvanajst različnih načinov, kdo ve, če zadnje umevanje, ono ki obvelja kot poslednje, ne presega po globini umetnikove zamisli same? ... Spominimo se samo našega velikega dona Miguela, ki je v »Kihotu« hotel povedati morda samo eno stvar, pa mu je potem občudovanje vsega sveta položilo v pero še toliko drugih, tako različnih in krasnih ... Poleg tega pa človeka prevzame strah, če gleda, kakšna je končna usoda vsake teorije, ki jo romanopisci razvijejo v objasnitev svojih del in svojih namišljenih novotarij.

Jaz pišem romane, ker me k temu sili neka notranja nuja. Najbrže sem bil rojen zato, in naj bi storil karkoli, da bi se osvobodil te sužnosti, vse bi bilo zaman in brezuspešno. Ljudje pišejo na svetu romane, ker so jih drugi pisali pred njimi. Če bi ne bilo pred njimi dolge vrste vzorcev, bi jim to delovanje nikoli ne prišlo na um. Če pa bi jaz bil rojen v divji deželi, brez knjig, brez pisave, sem v najgloblji notranjosti prepričan, da bi hodil dneve in dneve, samo da bi drugemu človeku mogel pripovedovati zgodbe, ki bi si jih izmislil v svoji samoti, in da bi mi potem on pripovedoval svoje. Vsakikrat, ko dokončam roman, se globoko oddahnem, kakor da bi bilo konec bolesterne operacije. »Končno!... Ta je bil pa zadnji!« In tako vzkliknem po vsakem romanu v najboljši veri in prepričanju. Kajti jaz sem človek dejanja, ki sem v svojem življenju delal še vse kaj drugega kakor pisal knjige; človek sem, ki mu ni prav nič po volji, da bi po tri mesece nepremično presedel v

naslanjaču, s prsi naslonjen ob mizo, pisoč po deset ur na dan. Bil sem političen agitator, del svoje mladosti sem predsedel v ječi (približno tridesetkrat sem bil zaprt), sedel sem v kaznilnici z najhujšimi zločinci, velikokrat sem bil težko ranjen v okrutnih dvobojih, poznam vsa telesna pomanjkanja, ki jih more pretrpeti človek; vem, kaj je popolna revščina, gola, najhujša beda; toda bil sem tudi narodni poslanec, dokler se nisem naveličal (sedemkrat); bil sem intimen prijatelj državnih poglavarjev, osebno sem poznal starega turškega sultana, v palačah sem prebival; nekaj let svojega življenja sem bil posloven človek, ki razpolaga in trguje z milijoni; v Ameriki sem ustanavljal nove naselbine... S tem hočem le reči, da bi največkrat mnogo rajši ustvarjal romane v resničnem življenju, kakor da jih pišem na papir. Toda vsak nov roman se mi vsili s fiziološko nujo, ki je močnejša od moje ljubezni do telesne razgibanosti, od moje groze pred nepremičnim sedenjem pri pisalni mizi. Potem mi rase v domišljiji; iz zarodka se prelevi v živo bitje, ki se premika, se postavi pokonci, trka na čelo od znotraj, in treba je, da ga vržem na plano kakor porodnica, ker bi drugače sam poginil od zastrupljenja, ko bi se moj stvor zaradi pomanjkanja svetlobe pričel razkrajati in razpadati. Zaman se prepričujem in si govorim, da ne bom več prijel za pero. Nasprotno: prepričan sem, da bom pisal romane, dokler bom živel. Porajajo in kopičijo se v meni tako kakor snežena kepa. Dojem, bežna misel, ki ju ne iščem in se dvigata tam nekje iz podzavesti, služita za jedro, okoli katerega se kopičijo nova opazovanja in dojmi, ki so že dolgo čakali shranjeni v podzavesti, ne da bi bil vedel zanje. Domišljija pravega romanopisca je podobna vedno nastavljenemu fotografskemu aparatu. Nezavedno kakor aparat, ne da bi pomislil, kaj dela, zbira v vsakdanjem življenju obraze, kretnje, nazore, občutke ter jih shrani, ne da bi se zavedel njihove posesti. Potem se vsa ta bogata opazovanja v tajnosti podzavesti polagoma preobražajo, se spajajo, kristalizirajo, čakajoč ugodnega trenutka, ki jim bo dal zunanjo obliko; in ko piše po ukazu nevidne sile, je romanopisec prepričan, da pripoveduje nove, pravkar porojene stvari, ko pa vendar le prepisuje zamisli, ki so že leta in leta živele v njem, in so mu jih vdahnile pozabljena oseba, daljna pokrajina ali knjiga, ki se je več ne spominja. Jaz sem ponosen, da sem čim najmanj literat, to se pravi, kolikor mogoče malo poklicni pisatelj. Zoprni so mi ljudje, ki ob vsaki uri govorijo o svojem pisateljskem poklicu, se neprestano družijo le s stanovskimi tovariši in jim je življenje brez njih nemogoče, ker najbrže živijo le od tega, da se medsebojno grizejo in koljejo. Jaz pa sem človek, ki živi, poleg tega pa še piše po ukazu neke nuje v svojih možganih, kadar mu preostane kaj časa za to. Tako mislim, da nadaljujem špansko tradicijo, plemenito in moško. Najboljši literarni geniji našega rodu so bili možje, pravi, resnični možje v najpolnejšem pomenu te besede; bili so vojaki, veliki popotniki, doživljali so najneverjetnejše prigode izven Španije, trpeli ujetništva in bede..., poleg vsega tega pa so včasih tudi pisali. Kadar se jim je bilo treba z iztegnjeno roko boriti z življenjem, so pustili pero, meneč, da je literarno delo nezdržljivo z zahtevami dejavnega življenja. Spomnite se, da se naš Cervantes polnih osem let ni dotaknil peresa. Samo tako mislim, da je mogoče spoznati življenje veliko bolje, kakor če človek presedi vse življenje po kavarnah, gledajoč na stvari in njihov potek le skozi tuje knjige ali razgovore, družoč se vedno z istimi sobesed-

niki, da mu vse misli okostene ob vednem pritrjevanju, ker se vsi skupaj hranijo samo z lastnimi sokovi, ne da bi kdaj pogledali za novimi obzorji, ne da bi se kdaj premaknili od brega, mimo katerega brzi tok dejavnega človeštva.

Pri pisateljih, kakršen sem jaz — popotnikih, ljudeh dejanja in gibanja — je delo posledek okolja. Spomnite se še enkrat Stendhalovega »zrcala«, te pravilne prispodobe velikega umetnika in poznavavca življenja, ki je bil tudi popotnik in človek dejanja. Zrcalimo to, kar vidimo. Zasluga je v tem, da človek zna zrcaliti. Važno je, da človek vidi stvari od blizu in naravnost, da jih živi, čeprav samo malo, toda vsaj toliko, da zasluti, kako jih žive drugi ljudje. Jaz ne verjamem, dragi Cejador, da se romani ustvarjajo z razumom, s prevdarnostjo. Prevdarnost in razum posredujeta pri umetniškem delu kot voditelja in urejevalca. Včasih pa morda niti ne vodita niti ne urejujeta, marveč gledata na delo od strani ko enostavna svetovavca. Resnični in edini graditelj je instinkt, podzavest, skrivnostne in nevidne sile, ki jim preprosti ljudje pravijo »inspiracija«. Resničen umetnik ustvari svoje najboljše stvari zato, ker jih ustvari, ker jih enostavno ne more ustvariti drugačnih. Najbolj hvaljene stvari v nekem romanu so skoro vedno tiste, za katere pisatelj niti ne ve in se jih zave šele, kadar nanje opozori kritika. Vselej, kadar dovršim knjigo, se počutim tako, kakor da bi se prebudil iz sna. Niti najmanj ne vem, ali je to, kar sem napisal, kaj hvalevrednega ali je bedarija. Nemogoče mi je odgovarjati na vprašanja o tem. Ničesar ne vem... Čakam. Umetnik, stvaritelj lepote, je najnezavednejši vseh stvariteljev. S tem nisem povedal nič novega, ker je ta resnica stara ko svet. Ko je Platon spregovoril o pesnikih, je trdil, da pripovedujejo najkrasnejše stvari, ne da bi vedeli, zakaj jih pripovedujejo, mnogokrat niti, da jih pripovedujejo. Tudi preprosti ljudje trdijo isto z reklom, »da se poet rodi, a ne naredi«. Prevdarnost, razum in načitanost morejo narediti velike pisatelje, neposnemljive pisatelje, vredne občudovanja. Romanopiscev, dramatikov ali pesnikov pa iz take moke ne bo nikoli. Zato je potrebno, da kot glavni činitelj posreduje podzavednost; skrivnostno zaslutenje, predčutje, elementi čustvenega sveta, ki so največkrat v dijametralni opreki z razumskimi elementi. Jasno je seveda, da takega pojmovanja ne gre zlorabljeti in se z izgovorom na nadvlado, ki jo pri ustvarjanju umetnine ima podzavest, izmakniti razumu in študiju. Vse je treba prav obrniti in ubrati v enoto. Nedopustno je, da bi kdo blebetal bedarije in pismodarije, češ da je sledil neodoljivim podzavestnim silam.

H koncu, dragi prijatelj, vam povem še čisto vsakdanjo in preprosto resnico, ki pa je kljub temu vredna dolgih razmišljanj. Kdor hoče pisati romane, mora biti rojen romanopisec, in biti rojen romanopisec se pravi, nositi v sebi instinkt, s katerim uganeš dušo stvari, zgrabiš pomembno podrobnost, ki vzbudi pravo prispodobo, imeti potrebno sugestivno silo, da bravec vidi resnično življenje v tem, kar je delo gole domišljije. Kdor nima te moči, kdor ne zna čarati na ta način, pa naj si bo njegova darovitost še tako velika, bo, hoteč napisati roman, pač zgradil zanimivo, korektno in morda celo lepo knjigo; romana pa ne bo napisal nikoli.«

Poslovenil S t a n k o L e b e n

POMLAD

MIŠKO KRANJEC

(Konec)

Doma pa ga je vedno čakalo obilo dela in je pozabljal na Kajco.

Oče je posedal na solncu in sta se vedno prepirala s stricem. Nekoč ob taki priliki je dejal Vanči očetu:

»Pustite, oče! Ko bom jaz velik, vas vzamem k sebi. Toliko bom služil, da boste še vi živeli. Nihče vam ne bo ničesar očital.«

Oče je pokimal in se nasmehnil.

Otrok —! Da, ta njegov otrok je bil čudovit. Če bi bil že velik, bi bilo se vè vse drugače. Toda tak kot je —, otrok —. Že zdaj se privaja hlapčevstvu. Pomalem se docela privadi takemu življenju. In naposled? Naposled bo berač, kot on zdaj.

»Hlapec boš,« mu je dejal oče z resignacijo.

Otrok ni razumel in je pokimal veselo:

»Bom. Kjer bodo imeli kobile. Pa dobro bom služil.«

»Kaj ti veš, kaj je to — biti hlapec. Ti si otrok. Pozneje boš razumel. — Pa ti ne boš vedno hlapec. Ne smeš biti, razumeš?! Vedno naprej moraš iti, višje, da boš drugim zapovedoval. Le hlapec ne smeš biti — nikomur hlapec!«

Vanči ni doumel vse misli, vendar se mu je zdelo, da ima oče prav. Hlapec ne bo nikoli! Nikomur. Če bo oče le dolgo živel, bo videl, kaj bo še vse iz njega. Tudi stricu ne bo hlapec. Če ne sme biti nikomur, potem tudi stricu ne.

»Ne bom hlapec,« si je zatrdil.

Vse poletje in vso jesen je delal po polju in stricu je bil zelo koristen. Povsod ga je lahko uporabil. Zato mu je stric v jesen na »Križevo« kupil novo obleko in klobuk. Klobuka seveda ni nosil kadarkoli. Za delavnik je bila kapa še vedno dobra.

Jesen je spet prepasel.

O — zdaj so kobile šle vse drugače z njim. Kjerkoli prek jarkov, da so ga ljudje gledali s strahom. Tudi se ni dolgo mučil, kadar je plezal na hrbet. Oprijel se je grive močno, in kobila ga ni nikoli stresla, temveč je lepo podrsal na hrbet. Zvečer je jezdil počasi domov in dražil pse pri hišah.

Medtem je seveda hodil redno v šolo, vsaj kolikor mogoče, in se le prirnil naprej za razred. Učiteljica je celo rekla, da bi lahko znal, če ne bi bil tako nemaren in izprijen.

S Kajco pa ni bil več skupaj. Pomaknila se je v tretji razred, radi česar ga je bilo sprva sram, pozneje pa si je dejal, da to njega ne briga. Baba je baba. Kaj ga pa ona briga. Naj gre, kamor hoče. In ni hotel govoriti z njo, kadar sta se srečala.

Potem ga je nekoč iz šole grede počakala.

»Zakaj ne govoriš več z menoj?«

»Nimam kaj,« je dejal ponosno. »Stric je dejal, da se človek ne sme navezati na prvo babo, ki jo sreča.«

Kajci so se oči porosile.

»Kaj sem ti pa storila?«

»Figo! — Saj vem, da imaš druge.«

»Jezus! Kdo ti je pa tako lagal?«

»Kaj ti ni zadnjič Kovačičev prinesel tri jabolka v šolo? Misliš, da ne vem?«

»Pa jih nisem vzela. Ne maram ga, da veš! Sploh ga niti ne pogledam ne.«

Vanči pa ji ni odgovoril. Skočil je prek jarka v log, in zavil med grmovjem proti domu.

Kajca je gledala za njim in si brisala solze.

»Še žal mu bo,« je grozila. »Lahko imam druge —.«

Popoldne pa je šel spet z očetom na polje. Delala sta, da se je Vanči ves cedil. Kljub temu je žvižgal potihem in pozabil na Kajco.

Kaj njemu Kajca —!

Pozimi se je pričela stara pesem. Hčere so prihajale ob nedeljah in kričale, naj vendar prežene ujca s smrkovcem vred. Ana je spet pripeljala svoja otroka in pričela gospodinjiti.

Ivanu pa je bilo dovolj in jih je vse nagnal. Tudi nad bratom se je znesel.

Zato je Jožko nekega dne spet vzela otroka in sta šla.

Vso zimo sta hodila in se krušila po malem, ne da bi se kdaj prikazala domov. Pa tudi spomladi ju ni bilo. Ivan ju je pričakoval. Za Vančija mu je bilo. Pri delu je le pomagal in bil koristen.

Tako pa je Ivan sam vozil gnoj in oral. Nikogar ni bilo, ki bi mu lahko pripovedoval. Jezil se je na živino in jo pretepal. Klel je hčere in prisegal, da ne da nikomur ničesar.

Ob nedeljah je spet pohajkoval po Medžimurju. Obiskaval je vdove in ves dan popival v njihovi družbi. Zvečer se je pa vračal pijan in prepeval po vasi.

Drugega dne pa je že prišla nadenj Ana in kričala:

»Kaj se že spet gonite? Tak stari ded! Molili bi rajši! Le zapravite vse, zapravite!«

»Svoje zapravljam!« je vzrojil. Nagnal jo je in ji zagrozil, naj se več nikdar ne prikaže.

Nekaj dni nato pa je prišla ena vdov iz Preka naravnost na njegov dom. Da ostane odslej pri njem, je rekla. — Pri njem? Le kaj bo pri njem! — Delala vendar. Saj je sam in nima nikogar, in gospodinjala mu bo.

Spravila se je v kuhinjo in jima napravila bogato večerjo. Ta večerja je bila dobra in je ugajala Ivanu. Prinesel je iz kleti dve steklenici vina. Pila sta in pela. Nato pa se je vlegla pijana z njim v posteljo.

Po treh dneh pa jo je pregnal.

Jokala je, ko je odhajala in se mu obešala na vrat.

»Pojdi k vragu, baba,« ji je dejal.

»Kaj bom z njo,« je razlagal. »Kuhati je res znala, kuhati. Motiko pa je nesla na rami kot Knaus; nasredi jo je držala. Pokoncu je stala, ko je tolkla grudje in se spotikala ob nje. Taka bi delala, taka —! Kateri vrag jo bo pa imel.«

Medtem pa sta potovala Jožko in Vanči po Hrvaškem. Otrok ga je vodil po neznanih potih in mu razbiral napise pred vasmi. In tako sta se pomalem znašla pred mestom, kamor je oče želel.

Otrok je iskal ulico, ki mu jo je povedal oče, razbiral številke po hišah in ga naposled vedel skozi visoka vrata na prostrano dvorišče. Otroci so kričali in se podili okoli, vsi v kratkih hlačah in v kratkih krilcih.

Vanči se je spominjal rahlo tega dvorišča in tudi že prepoznal nekaj otrok, dočim njega menda ni nihče poznal. Vedel je tiho mimo njih očeta naravnost proti vratom, kjer so nekoč stanovali.

»Doma sva,« je dejal očetu in odprl vrata v hišo.

Iz kuhinje pa se je nekdo zadrhl nad njima.

Naposled so se vendarle pomenili. Taka in taka ženska, kot je Jožko vpraševal po njej, je res da nekoč tu stanovala. Ali dve leti je že, kar se je izselila in je ni nihče več videl.

Poslovia sta se in šla.

Šele v samostanu sta se ustavila. Jožka so prepoznali in so jima dali hrane. Postregli so jima bogato in dobro. Jožko je govoril z nunami. Naposled so se domenili, da ostaneta oba pri njih. Vanči sicer še ni za delavca, vendar naj bo, ko sta taka reveža in ko je Jožko toliko časa pošteno služil. Vanči bo medtem hodil v šolo, ko pa doraste, bo dober hlapec.

In tako se je življenje zaobrnilo. Vanči je bil obsojen za hlapca. Živel je med visokimi zidovi, hodil redno v šolo in se privajal delu. Oče ni mogel delati. Ne samo, da ni videl, temveč je čimdalje bolj hiral in slabel. Ležal je ves dan v hlevu in se komaj včasih prikazal. Z Vančijem je redko govoril kot bi ga nekaj težilo in bi se ga namenoma izogibal.

Vančiju se je čimdalje bolj tožilo po stričevem domu, po gozdu zadaj, po njivah spomladi, po kobilah, ki jih je lahko gonil na pašo. Celo na Kajco je pomislil.

Tu pa je živel med štirimi stenami, zjutraj ministriral pri maši, se moral točno vračati iz šole in bil kadarkoli okregan.

Tu ni bilo takih pomladi, ni bilo pesmi, ne ničesar.

Vse večere je moral poslušati hlapce, ki so pripovedovali same nelepe stvari in se krohotali. Povedali so si vse, kar so doživeli podnevu in ob nedeljah.

Eden med njimi je bil še od prej; kadar je bil dobre volje, je vpričo vseh vpraševal Jožka po njegovem življenju, po ženi, ki mu je ušla.

»Pusti no to,« je dejal Jožko. »Bogu prepustimo, naj on sodi.«

»Le kako si prišel do otroka.«

»Kaj ni njegov?« je vprašal drugi.

»Njegov? Bogve; mogoče je. Prav tako bi pa lahko bil moj ali koga drugega.«

»Kje pa zdaj ona hodi?«

»Ona?« je razlagal hlapec. »V Zagreb je šla, ali kam drugam. O! — ona že živi.«

Vanči je moral vse to poslušati. Nekaj čudnega so vzbujali ti razgovori v njem. Misli so ga mučile vse dni in ni se jim mogel izogniti. Nikogar ni bilo, na kogar bi se naslonil. Še Kajce ni bilo, da bi ji potožil. Nune so hodile okoli njega, z napol zakritimi obrazi; deklice, ki so se čudno sveto držale, pa vendar pustile, da so jih hlapci ščipali. In hlapci so se norčevali iz njegovega očeta in matere.

Ubežal bi bil rad iz tega sveta, k stricu bi šel in bil tam hlapec. Pa ni mogel. Tu je bil njegov oče, in ga ni mogel zapustiti. Mogoče bi ga kdaj potreboval, če bi spet šla po svetu. Kdo bi tedaj vodil očeta? In zato je moral čakati.

Tako je minilo nekaj let —.

Proti koncu zime je oče zelo oslabel. Želel si je smrti, kot bi hotel ubežati vsem vprašanjem, predvsem misli na otroka. Vanči je doraščal v hlapca. Pozimi mu je minilo štirinajst let in je končal šolo. Potem bo hlapec vse življenje. On, Jožko ni bil nekdaj hlapec, na veliki kmetiji je bil. Potem se je pa spremenilo. Vanči pa je že zdaj beračil. Nekaj let bo hlapec in potem — potem bo berač in bo vsem v nadlogo.

Naprej ga ni zanimalo. Naj bo, kakor hoče, kakor se Bogu zdi. Življenje mora biti takšno kot je. Prav je urejeno, čemu bi se človek upiral. Še enkrat je govoril s sestro zaradi sina. Naj bo hlapec, če je že tako usojeno. Še bogu hvala, da bo vsaj lahko hlapec.

Potem pa je poklical k sebi Vančija. Dal mu je nekaj denarja.

»Naberačila sva ga, pa sem ga shranil za slabe čase. Spravi ga in ga ne zapravljaj po nepotrebnem. Pazi, da ti ga nihče ne ukrade. Zaradi tebe sem govoril s prednico. Ostaneš pri njih. Hlapec boš. Pa ne zapravljaj tega, kar si prislužiš. Hrani za stare dni.«

Da. Nekoč mu je dejal, da ne sme biti hlapec. In zdaj? Zdaj mu veli, naj ostane.

»Tako je najbolje,« je dejal oče. »Kruha ti ne bo manjkalo, kruh je vse. In živel boš lahko bogu spodobno. Vse je potrebno in je prav, kar je. Glavno je, da človek živi, kakor se spodobi.«

Neko noč je Jožko umrl.

Vanči je jokal nekaj časa.

Bil je sam in še bolj se mu je zdolgočasil. Očeta ni bilo in ni bilo nikogar. Živel je med hlapci in med deklami, poslušal, kar so govorili ob večerih. Življenje se mu je razodevalo vsak dan jasneje. Sprva je bilo to življenje zanj strahotno. Saj vendar živi tu v samostanu, ministri-
ra pri maši vsako jutro, kleči pred Bogom, zvečer pa posluša takšne stvari. Tudi hlapci hodijo v cerkev, dekle celo k obhajilu.

Pomalem pa se mu je zdelo, da je prav tako kot je. Kaj to naposled njega briga. Začel je celo sam željno poslušati. Da, ko bo velik, bo tudi sam tako živel. Seveda ne s Kajco. Bog z njo. Tako si bo poiskal, kot jo imajo ti hlapci. Ena izmed dekel mu je skoraj ugajala.

»Jezus, kaj mislim,« si je dejal. »To je vendar greh.«

Potem je nekega večera eden hlapcev pripovedoval, da mu bo dekle kmalu rodilo. Klel je in robantil, dočim so se drugi smejali glasno.

»Pobegni,« mu je svetoval nekdo. »V Zagreb pojdi.«

»Ampak otrok —.«

»Kaj otrok!« je dejal oni. »Koliko otrok pa se je že tako rodilo! Bogve, če je celo tvoj! — Pa poglej onega, ki tam leži,« je namignil na Vančija.

Oni ni odgovoril. Vančiju pa je bilo čudno pri sreju.

Ko pa je prišla prva pomlad, ko so kostanji v mestu zeleneli, ni mogel Vanči več vzdržati. Spomnil se je na stričev dom —. Kako je tam vse drugače. Oral bi s stricem, delal, da bi mu znoj tekkel po obrazu, se peljal s kobilami. Tudi Kajco bi videl.

In tako je neko nedeljo zjutraj povezal svoje stvari in se izmuznil iz samostana. Šel je na postajo, kupil karto do zadnje postaje in se odpeljal proti domu.

Gledal je skozi okno in mislil na strica. Polja so letela mimo njega, sicer še gola in prazna, vendar je že bilo čutiti na njih pomlad. Kupi gnoja so bili navoženi po njivah. Vratnica so bila že zelena, tudi jarki so zeleneli. V zraku je opazil lastovice. Nebo je bilo jasno in solnce se je dvignilo in obsvetilo prvo zelenje na drevju.

Vanči je sanjal — —. Moško stopa za plugom —, kajti zdaj on pluži —, stric pa priganja kobile in se raduje. Opoldne se peljeta domov. Ljudje gledajo njega — Vančija — sprašujejo strica:

»Kaj ni to Jožkov?«

»Jožkov —, da —.«

»Velik je že. Dobra pomoč ti bo. In zdaj tu ostane?«

»Tu, vedno bo pri meni.«

Vanči pa sedi ponosno in cmufka z ustmi in kliče kobilam:

»Giii!«

Oj, kakšno življenje je tam!

V Lendavi je izstopil. Šel je po široki ravni cesti, ki vodi po ravnini. Hiše stojijo na obe strani, otroci kričijo, delajo piščali. Zrak je čist, solnce jasno. Prva pomlad, polna življenja.

Pot je bila dolga in ga je zmučila.

Šel je po dolnjem koncu vasi. Zdelo se mu je, da se je svet spremenil. Ni bilo kakšnih očitnih sprememb, ali vendarle so bile. Morda zato, ker je bil tedaj še otrok, zdaj pa je šel skoraj že kot fant.

Pri križnem drevu se je odkril in zavil na desno. Prva hiša v ulici na levo je stričeva. Prav sem do trate sega njegov svet. Okoli je jarek, ki ga je tolikokrat preskočil. Dalje je gozd, poln skrivnosti, kadar je zelen. Poleg ceste so akacije in jagnedi; ob jarku vrbe, ki že zelenijo. Vse je tako čudovito.

Da —, morda zato, ker ne ve, kako ga bo stric sprejel. Mogoče mu poroče, naj gre, odkoder je prišel. — Na to prej ni pomislil. Vrnil se je in ni mislil, da je mogoče nepotreben, da bo moral dalje po svetu.

Stopil je prek prelaza, zavil okoli hiše in pred pragom odložil culo. Odprl je duri in vstopil. V sobi ni bilo nikogar, samo ura je tiktakala.

Zato se je napotil v hlev, odprl vrata in vstopil.

»Dober dan,« je pozdravil živino. Kobili sta se ozrli po njem. Stopil je med njiju in ju gladil po vratovih.

»O, šarga, Liska! Kaj me več ne poznata? Jaz sem Vanči, samo večji sem in ne hodim več v šolo. Daleč sem bil, pa sem se le vrnil.«

Še ju je trepljal. Tudi na kravo ni pozabil. Vrgel je vstran odpadke in šel pred hišo.

Na dvorišču je bilo vre v neredu. Kola so stala zunaj, zdaj v nedeljo in ko je solnce. Prijel jih je in jih s trudom zavlekel na skedenj.

»Da se ne razsušijo.«

Kure so se pasle po travi, mlade race so brozgale po mlaki ob studencu. Od nekod je prišel muc; Vanči ga je klical, pa se mu je izognil.

Strica pa ni bilo nikjer.

Zato je stopil proti vrtu.

Zagledal ga je z grabljami v rokah. Pa stric je bil ves sključen in je šepal. Na glavi je imel kapo, ki jo je nosil že vsa leta, kar ga je Vanči

poznal; strgan telovnik, belo srajco iz domačega platna, ki mu je visela prek hlač brguš, plav predpasnik in škornje. Kadil je iz pipe in snažil pomalem vrt.

Vanči se je razveselil, ko ga je zagledal; kljub vsemu mu je bilo nekam neprijetno.

»Stric!« ga je poklical.

Ivan se je obrnil in gledal.

»Stric,« se je Vanči smehljal. »Jaz sem vendar.« Šel je proti njemu in ga pozdravil, mu segel v roko kot delajo stari ljudje.

Ivan ga je gledal, nato pa dejal:

»Velik si. — Kje si se pa potepal vsa leta?«

»Daleč sem bil, na Hrvaškem. V samostanu, kjer je bil prej oče. Zdaj sem se pa vrnil.«

»Sam?«

»Sam.«

»Kje pa je oče?«

»Ni ga. Umril je.«

»Umril.«

Ivan se je zamislil. Gledal je nekam mimo Vančija, nato pa pokimal z glavo in dejal:

»Bog mu daj pokoj —. Kaj pa je s teboj?«

»Tam so me hoteli za hlapca, pa sem pobegnil. Tu pri vas bi rajši delal. Tam so drugi hlapci. Tu pa lahko jaz vse delam, s kobilami in sploh —.« Stric je pomolčal nekaj časa, potem pa dejal:

»Lačen si. Pojdiva v hišo.«

»Sem,« je potrdil Vanči in šel z njim vstric. Gledal je strica. Kako zelo se je spremenil. V obraz je bil star, lasje osiveli, ves sključen je bil in je šepal.

»Kje vas boli, da ne morete hoditi?« je vprašal Vanči.

Stric se je ustavil.

»Zadelo me je,« je vzdihnil.

»Zadelo?«

»Kap,« je razlagal stric. »Po desni strani. Roke ne morem dvigniti in težko hodim. Tudi delati ne morem. Drugi so že pričeli, jaz pa čakam. Ni težakov. — Pojdiva.«

»Kola sem potegnil na skedenj,« je dejal Vanči in pobral culo. Stric ga je pogledal, nato pa stopil v sobo in si oddahnil.

»Sedi,« je dejal stric, šepal v klet in prinesel na krožniku mesa iz čebra in ga položil na mizo pred Vančija. Tudi steklenico je prinesel iz okenčka in kozarec.

Še sam je prisedel, natočil v kozarec žganice in izpil, potem pa še nalil Vančiju; ta je samo pokusil, piti pa ni hotel.

»Jej,« je dejal stric. »Vreži si zraven kruha.«

Vanči si je odrezal in jedel s slastjo.

»Zadelo me je, zadelo,« je vzdihnil starec. »Mesec dni se nisem mogel ganiti, pa ni bilo nikogar, da bi mi stregel. Hčeram sem naročil, naj katera pride in ostane pri meni. Vrag je prišel! Da naj crknem, so rekle; skrajni čas je že. Za drugo itak nisem. Ej, Bog ti meni pomagaj pokoncu, potem jim že pokažem. — Sosedje so mi pomagali. Pa bi vse radi odnesli. — Zdaj se oteparam pomalem. — Nagovarjali so me, naj dam hčeram zemljo. Za hrano mi bodo že dajale. Kobile naj prodam in kravo, hiša pa

mi ostane. Klel sem jih. Kako bi se me radi odkrižali. — Kako so tarnali, ko me je zadelo.«

»Pa vas je samo po eni strani? Jezus, Jezus, da vas le ni popolnoma.«

»Na tihem so pa želeli, da bi me. — Ampak zdaj naj se le obrišejo. Naj mi samo kdo pride pod streho. Ven ga vržem! — Sama bova delala, sama! Ne potrebujeva nikogar. Jej in pij! Dolgo sem te čakal. Naj bo v božjem imenu. Jutri pa se peljeva orat!«

Tako se je začelo življenje.

Drugo jutro sta zavlekla kola na dvorišče. Naložila sta plug, kolca in brano. Vanči je šel vpregat, dočim je stric prinesel nekaj kruha in mesa, zaprl vrata in se s težavo zavlekel na kola.

Vanči zdaj več ni bil otrok in ni trebalo nanj paziti. In ko je zdaj cmufkal kobilam in jih priganjal, ni delal tega kot otrok, ki bi bil rad važen, temveč je delal vse naravno, neprisiljeno, prišlo je samo od sebe.

Stric je sedel sključen na vozu, pa vendar kot bi hotel pokazati vsemu svetu, da ga še ni konec. Pripovedoval je Vančiju tako, kot bi pravil komu starejšemu.

»Ferkovo babo so ven vrgli.«

»Zakaj?« je vprašal Vanči.

»Snahi je predala, zdaj pa jo vlačijo iz kota v kot. Jaz že vem, kako gre. — Saj nihče ničesar ne odnese s seboj na oni svet. Mladi pa samo gledajo, kako bi čim več imeli.«

Tako sta se pogovarjala med potjo.

Na vratnicah sta zmetala s kol orodje, naredila plug, Vanči je prepregel kobile od kol k plugu, uredil plug, da ne bi preplitvo oral.

»Globlje?« je vprašal.

»Dovolj bo — —. Boš znal plužiti?«

»Menda bom,« je dejal fant, si pomel roke, privezal vajeti za desno ročico in pognal:

»Na! Hiiij, Šarga, Liska. Naa!«

»Bog pomagaj,« je dejal starec in gledal.

Kobili sta potegnili in šli lepo vdiljen po njivi. Fant je držal za ročici. Plug ga je skoraj metal, pa on ni odnehal. Rabil je po potrebi otiko in njegovi klici »naa« in »gii« so odmevali po polju. Na onem koncu se je obrnil. Težko je prenesel plug in spraval šargo v razgon.

»Malo si oddahni,« je dejal Ivan, ko je fant zaobrnil pri njem na vratnicah.

Vanči si je obrisal potno čelo z rokavom. Srajco je imel razpeto in rokave visoko podvihane. Ozrl se je po solncu. Visoko se je že dvignilo. — Po polju pa je bila pomlad. Žita so bila skoraj že do kolena visoka. — Tam dalje so orali ljudje in govorili kričaje.

»Naa — gii!« je pognal fant.

Ivan pa je gledal. Stal je tu, na vratnicah, star, onemogel. Gledal je: pred njim je bil kos življenja; življenja, ki je komaj nastopilo svojo pot, polno sil, polno zanosa, hotenja, ljubezni — vsega. Da, vsega. On pa je že v jeseni. In je bil vendar vesel, da ima nekoga ob sebi. Kakor bi v njem samem bilo tisto življenje, kot bi on sam priganjal kobile in oral. —

Ko sta povečerjala doma, je Vanči omagal, prekrizal roke na mizo, se naslonil in zadremal.

»Truden je,« je dejal Ivan, šel in mu postlal v kotu.

»Naj si odpočije. Truden je. — Ampak, naj mi ga Bog samo očuva. — Ne dobijo zemlje, ne hiše, kuge lačne. — Tistega bo zemlja, kdor je je vreden. Tako je prav! — Vanči, vstani in pojdi v kot spat.«

Vanči se je vlegel v kot in takoj zaspal.

Ivan pa je sedel na robu postelje, molil in mislil vmes.

»Zemljo tistemu, kdor je je vreden. Jaz nisem več nikomur oče in nimam otrok. — Samo na zemljo čakajo; dediči; vrag po njih. Tistega bo zemlja, kdor jo ljubi in dela. Ta edini je njen gospodar.«

Vanči je zgodaj vstajal in sam opravljal težja dela, dočim jima je stric samo kupal. In dela je bilo dovolj. Zdaj ni bil več otrok. Res, da je bila pomlad, da so mladi vrabci kričali v gnezdih po jagnedih, srake so še gnezdile na hrastu, pa on ni imel časa, da bi se oziral po njih, plezal po drejvu. — —

Zvedel je, da je Kajca bolna. Ni je bilo nikoli na spregled. Zdaj bi jo rad srečal in govoril z njo. Pa je ni bilo.

Neko popoldne se je vračal mimo njihove hiše. Ležala je pod cvetočo jablano v blazinah. Vsaj morala je biti ona.

Vanči se je ozrl okoli in jo nato poklical:

»Kajca —!«

Slišala je, ker se je zganila, pa ni vedela, kdo jo kliče.

»Kajca,« je ponovil.

Okrenila je glavo, hotela dvigniti roko, pa ji je omahnila.

Vanči je skočil prek plota in šel k njej.

Ležala je v blazinah, v beli srajci, vsa drobna kot otrok. Roko je komaj dvignila. Njen obraz je bil mrtvaško blede. Poleg sta ležali dve šolski knjigi.

»Kajca,« je dejal Vanči, »kaj si bolna?«

Pokimala je.

»Umrta bom,« je dahnila vdano.

Vanči ni vedel, kaj bi dejal. Gledal jo je z usmiljenjem in hudo mu je bilo, da jo je kdaj žalil. — Zdaj je ležala tu, vsa drobna, kot otrok v petem letu, bolna.

»Velik si,« je rekla.

»Velik?«

»Zelo. — Jaz sem pa bolna. Mati me je peljala k zdravniku, dejal je, naj me pošlje v bolnico. Pa nisem hotela. Tu je tako lepo. Jablane cve-tejo in ptice pojejo. Saj vem, da bom umrla. Mati mi je že kupila belo obleko.«

»Kajca,« je ponovil Vanči. Kajca se je nasmehnila.

»Pri stricu si?«

»Pri stricu. Zdaj ostanem pri njem, za hlapca. Tudi on je bolan, zato jaz delam. Vse sam opravi. Znam že orati, vozim se — —. Lepo je, res.«

»Videla sem te zadnjič, ko si se peljal mimo, pa se nisi ozrl —.«

»Nisem vedel,« se je izgovarjal. »Kadar se bom še peljal mimo, ti za-žvižgam —.«

»Boš?«

»Bom. In pogledat te pridem večkrat.«

»Res?«

»Res, Kajca — in rož ti prinesem.«

»Prinesi, tako rada bi jih imela.«

»Samo ne umri, Kajca. Ko bom velik — —,« pa ni izgovoril do konca. Njene oči so bili solzne.

»Zbogom, Kajca,« je dejal in šel. Dalje ni mogel biti pri njej. Doma je hodil potrto okoli in mislil nanjo.

Ko pa so akacije odcvetele, je Kajca umrla.

Njen pogreb je bil lep. Vanči je stal za hišo in gledal sprevid, ki je šel mimo. Dolga vrsta deklet, v belih oblačilih, in ženske — mnogo jih je bilo.

»Kajca,« je pomislil Vanči in šel po vrtu. Pa nje ni bilo več.

Potem je nekega dne prišla Ana. Pa Ivan ji je zaprl duri in kričal nad njo:

»Ne stopi mi več na moj grunt. Ne rabim nikogar, imam pomoč, težaka. Vse sama opraviva. Nikomur več ne dam ničesar. Kdor dela na zemlji, tistega je. Jaz že imam, ki mi bo delal. —«

Bila je pomladna nedelja.

Ivan je sedel zunaj na solncu in se grel. Gledal je Vančija, ki je šel vdiljen po vrtu in žvižgal.

»Star sem,« je spoznal Ivan. — Ampak, kaj to! Na vrtu je bila pomlad, po vrtu je šla mladost, polna življenja. In Ivan je čutil, da bo dom živel, da bo živela zemlja, ker v hiši je mladost —, pomlad, pesem.

Zato je bil vesel tiste pomladi.

»Starci padamo, življenje pa se vedno na novo poraja, polno sil, kakor pomlad s cvetjem.«

† VIDA JERAJEVA

MARICA BARTOLOVA

Ko je začela l. 1897. v Trstu izhajati »Slovenka« kot priloga »Edinosti« in kot prvi skromni poizkus slovenskega ženskega lista, se je za sotrudnico med prvimi oglasila Vida-Franica Vovkova.

Bila je tedaj še ne dvaindvajsetletna učiteljica-voditeljica na eno-razredni šoli v Zasipu pri Bledu.

Kakor sem se kot urednica »Slovenke« veselila povesti in črtic Zofke Kvedrove, tako me je vzradostilo vsakokrat, ko sem na pisemskih kuvertah ugledala pisavo pesnice Vide.

Pisma, ki jih je prilagala svojim pesmim, so bila kratka, včasih so vsebovala le par stavkov, večkrat pa samo pozdrav. Tako mi je pisala začetkom novembra l. 1896., ko smo snovale »Slovenko« in sem od drugod dobivala dolga, vzpodbujajoča pisma, kratko na drobnem lističu: »Vneta za Vašo idejo, se pridružujem i jaz. To malce, dve pesmi, naj Vas prepriča mojega zaupanja. O priliki več in kaj boljšega.« Januarja l. 1897. pa: »V naglici sem spredla te le stihe. Moja zaloga je še silno borna. Veseli me, da imate stroge kritike.«

Pesmi za »Slovenko« je od početka ocenjeval Simon Gregorčič, pozneje Anton Medved. Vida je pa svoje pesmi pošiljala v oceno Aškercu, ki je bil zanjo kakor za vse tedanje pesnike-začetnike velika avtoriteta. Več Vidinih pesmi je Aškerc poslal Ljubljanskemu Zvonu, kar je mlado pesnico še bolj navdušilo za svojega kritika in jo navdalo s ponosom.

»Danes sem prvič ponosna na svojo muzo,« mi je pisala sredi l. 1897. »Ali ni dovolj, da smem biti učenka velikega Aškercera? Zdelo se mi je, da nima dosti mnenja o nas, pesnicah, a to me ni plašilo. Poslala sem mu dve pesmi erotične vsebine, spletene morda malo prisiljeno in prav naglo. Včasih si vtepem kaj v glavo in potem z glavo skozi zid! Mikala me je Aškerčeva šola. Oni dve pesmi mi je — seveda — poslal nazaj in pripisal strogo a temeljito, fino kritiko. Pa to me je vzpodbudilo. Ta moja erotika se mi je nakrat smešna zdelala. Pa sem hotela brzo napisati nekaj nenavadno dobrega zame. A zvečer ni šlo, dasi sem podila zaspanec in grizla peresnik. Komaj sem se pa drugo jutro vzbudila, sem takoj vstala in stihii so kar tekli iz peresa (48!).«

Bila je to pesem *V prestolnici*, katero je Aškerc prekrstil v *Izprehod po velikem mestu* ter jo natisnil v Zvonu.

Govoreč zopet o svojem kritiku, mi je pisala ob neki priliki: »Nimam samozavesti (pesniške) in bojim se vsiljevati v svetišče lepih, lepih muz. Aškerc mi pokaže pravi pot.«

Pesmi in pisma Vide Jerajeve so bila vselej zrcalo njenega trenutnega razpoloženja. Za pismom, polnim zanosa in vriskajočega veselja, je včasih že takoj drugi dan sledilo drugo, ki je bilo s prejšnjim v kričočem nasprotju. Vse sama malodušnost in potrnost.

Osebo sva se z Vido seznanili že l. 1898. Obiskala sem jo poleti v Zasipu. Tedaj mi je obljubila, da pride s svojo prijateljico, pesnico Kristino, k meni v Trst, a Vide ni bilo.

Videli sva se po dolgih letih šele po vojni v Ljubljani. Spoznala me je in se mi pridružila na nekem plesu, kjer sta plesali najini starejši hčerki. Ko je Slov. Matica l. 1921. izdala svoje otroške pesmi, mi jih je prinesla in mi napisala na prvo stran nekaj prav lepih besed, ki se nanašajo na najino slovstveno delovanje iz najinih mladih let.

Vida je bila silno temperamentna, živahna in glasna. Veselju in žalosti je dajala duška na isti svojstveni gromki način. Včasii mi je čitala kakšno svojo pesem z glasnim zanosom, včasii se je govoreč tako ogrela za umetnost mladega umetnika, svojega zeta T. Kralja, da sem strme poslušala njene dolge slavošpeve. Lansko pomlad je nekega večera prihitela k meni. Prinesla je par pesmi za Ženski svet ter me povabila, naj si pridem ogledat nekaj novih del njene hčerke Mare. Šli sva z urednico Ženskega sveta, in list je kmalu na to prinesel nekaj reprodukcij Marinih slik. Tedaj sem videla Vido poslednjikrat.

Vida Jerajeva se je vživela in razumela novo dobo, umela je stremenje in ustvarjanje sodobne mladine ter se je znala za vse to navduševati z uprav mladeniškim ognjem. Znala je mladim ljudem govoriti na srce; njen dom je bil vedno odprt vsem mladim umetnikom-prijateljem in znancem njenih otrok. Bodrila je mlade talente s svojo živo besedo in s tisto svojo brezprimerno ognjevitostjo. Ko je pred par meseci prišla k svoji sošolki in prijateljici ge K. in te ni bilo doma, je poklicala njene otroke, ki so jo vedno radi poslušali in radi imeli, pa jim je, čakajoč, napisala uganko v verzih.

Leta 1908. je L. Schwentner založil pesmi Vide Jerajeve. Daleč za nami je ostalo vse to v sedanjem naglem tempu življenja in kaosa. Vse, kar se je ob prelomu 19. in 20. stoletja živo in markantno udejstvovalo v našem slovstvu, je tako oddaljeno, kakor da bi bilo med tedaj in sedaj preteklo celo stoletje. Zato se mi zdi potrebno, da citiram nekaj kitic

iz pesmi Vide Jerajeve, da pokažem svežost in sočnost njenih poezij, ki so danes prav tako žive, kakor so bile tedaj.

Glej, vse polno je rož,
glej, vse polno je zvezd,
skozi maj in mladost
polno solčnih je cest!

Ali slika iz njene ljubljene Gorenjske:

Navzgor se širi rožmarin,
navzdol se nagelj vije;
na okenca zagrnjena
večerno solnce sije.

Ti nageljni, ta rožmarin,
ti kmetje v luči solnca,
ej, takih nima celi svet,
pa pojdi tja do konca!

V trenutni žalosti in potrnosti, ko je Vida bila še mlada in vsa polna življenja, je zapela:

Tam zunaj, tam daleč je moja mladost,
tu notri, tu blizu vsa moja bridkost.
Tam solnce je božje hodilo nekoč,
tu noč je brez juter, večerov je noč.

Luna deva se ogleduje v ribniku; bahate žabice se ji smejejo in jo poredno izprašujejo:

Kdaj nas povabiš v svate,
dovolj si stara že!

Škrjančki pa so peli,
da to spodobno ni,
so glavce v perje deli,
pospali sredi rži.

Ženin in nevesta se zvečer sprehajata, nad njima se po smrečju vozi
polna luna, zlat balonček

vsa vesela in razposajena vzklikne pesmica:

blažena, ti polna luna,
blaženo ti smrečje mračno,
blaženo srce nemirno,
greha in pokore lačno!

Za božič l. 1921. je Slovenska Matica izdala otroške pesmi Vide Jerajeve pod naslovom: Iz Ljubljane čez poljane. Pesmi je ilustriral Gojmir Kos.

Vida Jerajeva je znala, kako je treba otroku govoriti, zato so jo otroci razumeli in zato imajo radi njene pesmi.

Solnce, zlato solnce, pride na vse zgodaj k otroku in ga vabi:

Pojdi z mano, greva v gozd zeleni!

Otrok izprašuje, kaj ga vse čaka v gozdu in solnce odgovarja, da ga čakajo rdeče jagodice, gostoljubni korček, živ studenček, cicifuj in kukuk pa mu bosta pela. In v strahu še vpraša dete:

Pa če pride skratec
v jopici zeleni
in če strah me najde,
Kdo bo še pri meni?

In solnce odgovarja:

Sam nebeški Bogec
te zaziblje v sanje,
da strahov ne vidiš,
da ne misliš nanje!

Vide Jerajeve ni več. Za pot v večnost si je izbrala prav pomlad, ki jo je tako ljubila; čas

ko zemljo pozlatil je solnčni sijaj,
vzcveli so encijani.

Ni je več. Od njenega prekipevajočega, burnega temperamenta, od njenega vzvalovanega življenja, od njene pesniške duše, ki je zdaj vri-skala v veselju, zdaj bila potrta do smrti, so Slovencem ostale le njene pesmi, ki so privrele naravnost iz njenega nemirnega srca.

MISLI O GOETHEJU

PETER PAJK

»Alle menschlichen Gebrechen Sühnet reine Menschlichkeit.« Osnovna ideja Goethejeve Ifigenije, ki izraža njegov ideal humanitete, ideal popolnega človeka, pravega in pristnega, na katerem ni nič izpačenega in izprevrženega. Čista človečnost je življenjska forma človeka, ki se zaveda svojih nesmrtnih moči in mer, življenjska forma neodvisne, avtonomne osebnosti. Da je človek najvišji predmet umetnosti, je ena izmed osnovnih tez klasične poetike. Toda človek ni edini predmet. Da je vsebina umetnine obsežena v čisto človeškem, še ne pomeni, da je izrečena že z zgolj človeškim. Ravno Goethejeva umetnost priteza tudi vse ostalo stvarstvo, in v tem je velik del njenega čara. O tem priča n. pr. vsa Goethejeva lirika, v kateri radost in bolečina pesnikova nerazdružljivo soutriplje z vso narodo, o tem pričajo najlepša mesta njegovega Fausta. Opozorim samo na veličastni slavospev arhangelov v Prologu k Faustu (Die Sonne tönt nach alter Weise). Nad vse značilen se mi zdi v istem prizoru Mefistov nastop. Med tem ko angeli opevajo harmonijo stvarstva, delo božjih rok, se Mefisto, v katerem je Goethe utelesil negativno stran svoje osebnosti, opravičuje, da ga zanima le »mali bog sveta«:

Ich sehe nur, wie sich die Menschen plagen.

Von Sonn' und Welten weiß ich nichts zu sagen,

*

Goethejev odnos do narave določa njegov organski svetovni nazor, ki zajema že iz spoznanj stare grške filozofije in ki ga je Goethejeva doba prejela v obliki, ki jo je izrazil Shaftesbury. Svetovje je enotna, preduševljena celota. Vsak del je odvisen od celote in celota je pričujoča v vsakem delu. Posamezne dele veže in enoto v stvarstvu tvori božanstvo, ki kot večno snujoča svetovna duša navdaja vesoljstvo. Z božanstvom je v svetu duhovno načelo, harmonija. Stvarstvo ni mehanična vsota mrtvih atomov, ampak smiselno zgrajen organizem, ki ga oblikujejo člo-

veškemu telesu in duši analogni zakoni. In narobe: človek ni zgolj del veseljstva, ampak je sam veseljstvo v malem, mikrokosmos, v katerem se nahajajo isti elementi in iste moči, ki se razprostirajo v veseljstvu. Na ta način je vzpostavljen most med človekom-mikrokosmom in svetom-makrokosmom, ki nam šele omogoča spoznavanje.

V skladu s tem naziranjem umetnost ni mehanično posnemanje narave, ni samo razbiranje zunanjih črt. Te vrste »umetnik« nikoli ne doseže pravega plastičnega zamaha v ustvarjanju. Tudi umetnina je živ organizem, ki je zrastle iz njemu lastne notranje zakonitosti. Pravi ustvarjavec prodre do notranje forme predmetov, do duhovnega elementa v človeku in naravi in pokaže predmet v njegovi svojskosti.

Ti nazori so skupni nemški klasiki in romantiki. Pri Goetheju so dobili, kot se mi zdi, najosebnejšo noto v tem, kar je imenoval anticipacijo. Najbolje razložim ta pojem, ako navedem odlomek enega naj-sijajnejših Goethejevih pogovorov z Eckermannom:

»... Goethe mi je nedavno rekel, da je pravemu pesniku poznanje sveta prirojeno, in da za njega upodabljanje nikakor ni treba mnogo izkustva in velike empirije. »Svojega Goetza pl. Berlichingena«, je rekel, »sem napisal kot mlad človek dva in dvajsetih let in ostrmel sem deset let pozneje nad resničnostjo svojega upodabljanja. Doživel in videl, kakor znano, kaj takega nisem in moral sem torej mnogotera človeška stanja poznati po anticipaciji.

»Sploh sem se upodabljanja svojega notranjega sveta radoval samo, preden sem spoznal zunanjega. Ko sem pozneje v istinitosti našel, da je bil svet tak, kakršnega sem si bil mislil, se mi je priskutil, in ni me več mikalo, da bi ga upodabljal. Dejal bi celo: ako bi bil z upodabljanjem sveta čakal tako dolgo, dokler ga ne bi spoznal, bi bila moja upodobitev persiflaža.«

»V značajih«, je rekel nekoč drugikrat, »tíči nekaj nujnega, nekaj doslednega, zaradi česar se pri tej ali oni osnovni črti značaja pojavijo neki sekundarni znaki. O tem pove empirija dovolj, lahko pa je tudi posameznim individuom to poznanje prirojeno. Se li pri meni združujeta prirojen dar in izkustvo, ne utegnem preiskovati; toda toliko vem: ako sem s kom četrť ure govoril, govori zavoljo mene lahko dve uri.

Tako je dejal Goethe o lordu Byronu, da mu je svet prozoren, in da mu njega upodobitev omogoča anticipacijo. Izrazil sem nato neke dvome: bi li n. pr. Byronu uspelo, da upodobi podrejeno živalsko naturo; njegova individualnost da se mi zdi preveč nasilna, da bi se mogla takim predmetom z ljubeznijo predajati. Goethe je pritrdil in odvrnil, da se anticipacija vselej razteza le tako daleč, kolikor so predmeti talentu analogni, in soglašala sva, da je upodablajoči talent sorazmerno tem večjega ali manjšega obsega, čim obsežnejša ali bolj omejena je anticipacija.

»Ako trdite, eksclenca« sem nato rekel, »da je pesniku svet prirojen, imate v mislih pač le notranji svet, ne pa empiričnega sveta pojavnosti in konvenijence. Če naj torej pesniku uspe njega resnično upodabljanje, se mora pridružiti pač tudi izsledba istinitosti?«

»Vsekakor« je odgovoril Goethe, »tako je. Območje ljubezni, sovraštva, upa, obupa in kakor se že imenujejo dušna stanja in strasti, je pesniku prirojeno in uspe mu upodobitev. Ni pa prirojeno, kako se sodi, kako ravnajo v parlamentu ali kadar cesarja kronajo; in da se

ne pregreši proti resnici takih stvari, si jih mora pesnik prisvojiti iz izkustva ali izročila. Tako sem imel v Faustu mrko stanje življenjskega gnusa pri junaku in ljubezenska čuvstva Marjetice z lahka v oblasti po anticipaciji; da sem pa n. pr. rekel:

Wie traurig steigt die unvollkommne Scheibe
Des späten Monds mit feuchter Glut heran.

za to je bilo treba že nekaj opazovanja narave.«

»Toda v vsem Faustu ni vrstice, ki ne bi neutajljivo pričala o skrbnem preiskovanju sveta in življenja in človek se prav nič ne domisli, da bi Vam hilo vse — brez bogatega izkustva — kar tako naklonjeno.«

»Mogoče,« je odgovoril Goethe; »toda ako ne bi sveta po anticipaciji že v sebi nosil, bi bil z odprtimi očmi slep ostal in z vsem izsledovanjem in vsem izkustvom bi se zaman prizadeval. Luč je, in barve nas obdajajo; ali če ne bi nosili luči in barv v lastnem očesu, jih tudi izven sebe ne bi zaznavali.«

*

»Bewundert viel und viel gescholten Helena«, s temi Heleninimi besedami se začne tretje dejanje drugega dela Fausta. André Gide pravi izvrstno o tem monologu: »Kolikokrat sem si ponovil te besede in se vnmel v prepričanju, da hodi občudovanje vedno z roko v roki z očitkom, da ni mogoče zaslužiti hvale, ne da bi izzval tudi graje, in da nima resnične ljubezni do lovora, kdor ne ljubi tudi njegove trpkosti.«

Goethe ni bil ničemuren, ali ljubil je slavo. Toda slavohlepje ni bilo njegov odločilni nagon. Faust se dvigne do spoznanja: »Die Tat ist alles, nichts der Ruhm« (Čin je vse, slava nič). Ni li dejavnost ona beseda, ki nam razodene del Goethejevega bistva?

*

Goethe je vse življenje zrl kot pojave in metamorfoze (gl. M. P. 1932, št. 6., str. 185), »Da se rešim, zrem vse pojave kot neodvisne drugega od drugega in jih skušam nasilno izolirati; potem jih zrem kot korelate in zvežejo se k odločnemu življenju.« Ti pojavi (fenomeni), ki so lahko fizičnega ali moralnega značaja, so zadnji elementi resničnosti, bitnosti, ki jih ni več mogoče analizirati. Različni fenomeni iste vrste se dajo reducirati na prafenomene, v katerih so obseženi vsi ostali fenomeni. Dalje kot do prafenomena človeški duh ne dospe. Neposredno za prafenomeni se nahaja božanstvo. »Najvišje, do česar more človek dospeti, je strmenje, in ako ga prafenomen spravi do strmenja, se zadovolji; česa višjega mu ne more nakloniti, in nadaljnega naj ne išče za njim: tu je meja. Toda ljudem pogled na prafenomen ponavadi ni dovolj, mislijo, da je treba iti še dalje, in so podobni otrokom, ki zrcajo takoj obrnejo, da bi videli, kaj je na drugi strani.«

Ni li to zadržanje klasične osebnosti? Vsaka klasika stoji v znamenju mere, odpovedi. Ali odpoved ne sme izdajati šibkosti. Človeku je dan gon po neskončnih obzorjih. Toda zadnjega svetovnega dna ni mogoče spoznati. Goethe izjavlja: »Svetovne uganke teoretično niso rešljive.« Človek je primoran, da resignira. Romantika to nujnost ubije. Goethe se znajde v odpovedi. Toda klasična osebnost se v Goetheju razodeva v tem, da resignira šele tedaj, ko je izčrpal vse možnosti. »Den lieb' ich, der Unmögliches begehrt.« In kdor si v končnem svetu temeljit, se ti razodene tudi del neskončnosti.

REVOLUCIJA NA PARIŠKIH CESTAH

KNUT HAMSUN

Nekega poletnega jutra 1894. l. me je zbudil danski pisatelj Sven Lange, ki je stopil v mojo sobo na Rue de Vaugirard in dejal, da je zdaj izbruhnila v Parizu revolucija.

Kaj? Revolucija?

Zdaj so vzeli stvar študentje v roko in delajo revolucijo po cestah. Bil sem zaspan in razjarjen in sem rekel:

Namerite cestno škropilnico na cepce, pa jih izperite s cest.

Toda to Svenu Langu ni bilo všeč, zakaj držal je s študenti, razjezil se je in odšel.

»Stvar«, ki so jo vzeli študentje v roko je bila sledeča:

Zveza ali društvo »Štiri lepe umetnosti« je hotelo v veseličnem lokalu *Moulin Rouge* prirediti ples. Štiri dame, ki naj bi na tem plesu predstavljale štiri lepe umetnosti, so nastopile, lahko rečemo, nage; vsaka je imela samo svilen trak okoli života. Pariška policija je prizanesljiva in vsega vajena, ali tu je posegla vmes in ples je bil prepovedan, etablissement pa zaprt.

Proti temu so umetniki protestirali. Študentje vse latinske četrti so se pridružili umetnikom in prav tako protestirali.

Nekaj dni pozneje je šla majhna policijska patrulja po St. Michelskem boulevardu. Pred eno od številnih pivnic je sedela družbica študentov, ki je spuščala na mimoidočo patruljo zasmehljive opazke. Pariška policija je prizanesljiva in vsega vajena, ali zdaj se je eden od redarjev razljutil, prijel težak kamnit pepelnik, ki je bil zunaj na boulevardu na mizi in ga vrgel proti povzročitelju nemira. Pri tem je slabo meril in pepelnik je zletel skozi okno v pivnico in zadel nekega docela neškodljivega študenta v glavo, tako, da je bila nesrečna žrtev pri priči mrtva.

In zdaj se je zgodilo, da so vzeli »stvar« študentje v roko . . .

Ko je Sven Lange odšel, sem vstal in se odpravil ven. Po cestah velik nemir, množica ljudi, policisti peš in na konjih. Preril sem se skozi in prišel do svoje restavracije, kjer sem pozajtrkoval, si prižgal cigareto in hotel oditi spet domov. Ko sem stopil iz restavracije, sta nemir in množica še narasla. Da bi se vzdržal red, je nastopila zdaj tudi narodna garda peš in na konjih. Ko se je pojavila ta najprej na boulevardu *St. Germain*, jo je sprejelo ljudstvo z vriščem in kamenjem. Konji so se začeli vzpenjati, hrzati in jih ni bilo mogoče brzdati. Ljudje so razkopavali cestni tlak in ga uporabljali za obmetavanje.

Neki gospod me je vprašal docela pobunjen, če se mi zdi, da je zdaj primeren čas za kajenje cigarete. Jaz sploh nisem slutil, da je nevarnost tako velika; tudi sem razumel zelo malo, ali pa nič francoščine in sem bil kolikor toliko nedolžen. Toda mož je napravil obupano kretnjo in zakričal:

Revolucija! Revolucija!

Na to sem vrgel cigareto na tla.

Zdaj niso bili več samo študentje in umetniki na nogah; desettisoči pariške drhali so privreli skupaj; faloti, postopači, izgubljene eksistence. iz vseh kotov mesta so prihajali, iz kamnitih cest so rasli in se mešali med množico. Nešteto dostojnih ljudi je prišlo ob svoje ure.

Prepuštil sem se toku. Križišče St. Michelskega in St. Germainskega boulevarda je bilo žarišče razgrajanja. In prav tu je bilo najtežje vzdržati red. Množica je dolgo časa lahko počenjala, kar je hotela. Z druge strani Seine je čez most pripeljal omnibus in ko se je na trgu St. Michel ustavil, je stopil mož iz množice, snel klobuk in rekel:

Moje dame in gospodje, ali nočete morda izstopiti?

In gostje v omnibusu so izstopili.

Nato je množica izpregla konje in zmagoslavno kričoč prevrnila omnibus na sredo ceste. Naslednji omnibus je doletela ista usoda. Vozove cestne železnice, ki so privozili mimo, so ustavili in prav tako prevrnili in na cesti je bila kmalu visoka barikada, ki je segala od pločnika do pločnika. Ves promet se je ustavil, ljudje, ki so hoteli dalje, se niso mogli preriti skozi, ampak jih je valujoča množica potegnila s seboj, jih potisnila daleč v stranske ulice ali pa kar skozi zapahnjena vrata v hiše.

Mene so pririnili skoro do tja od koder sem prišel, namreč do restavracije in me tirali naprej, dokler nisem prišel do visoke, črne, železne ograje okoli nekega muzeja in te sem se čvrsto oprijel. Sicer bi mi bili kmalu potrgali roke od telesa, ali obdržal sem se. Nenadoma je zagrmel strel in nato še drugi. Množice se je polastila panika in med strahotnim kričanjem je vdrla v stranske ulice; obenem je policija izrabila priliko in v različne strani jezdila za drhaljo, jo mandrala na tla in sekala okrog sebe s sabljami.

V tem trenutku se je človeku zazdelo, da je v vojski.

Meni je bila sreča mila, da sem se obdržal na ograji, kjer ni bilo zdaj nobenega pritiska. Neki zaostalež je prišel brez sape in ves zmešan od strahu do mene. Visoko v zrak je držal posetnico, mi jo potisnil v roko in me prosil milosti; mislil je, da ga hočem ubiti. Na vizitki je bilo napisano: Dr. Hjohannes. Ko je stal pred menoj, je drgetal kakor trepetlika. Povedal mi je, da je Armenec, da je zdaj v Parizu na študijskem potovanju, sicer pa da je zdravnik v Carigradu. Jaz sem prizanesel njegovemu življenju in mu ga nisem vzel. Moža se še čisto natančno spominjam, namreč njegovega zbeganega obraza s črno redko brado in njegovih velikih presledkov, ki jih je imel med zobmi zgornje čeljusti, dasi ni izgubil nobenega zoba.

Naenkrat se je razneslo, da so bili strelji oddani iz neke prodajalne čevljev, ali pravzaprav iz delavnice tam poleg. Bili so »italijanski« delavci, ki so streljali na policijo — kajpak da so bili Italijani, ki so bili krivi. Zdaj se je množici vrnil pogum in se je spet razlila po boulevardu. Policija na konjih je zdaj poizkusila s kordonom zavarovati žarišče pred nadaljnim dotokom ljudi iz drugih delov mesta; komaj je množica to nakanopazila, je začela razbijati okna na kioskih za časopise, obmetavati s kamenjem plinske svetilke in odstranjevati železne drogove, ki so ščitili kstanje na boulevardih; vse zato, da bi imela policija drugega opravka, kakor zapirati cesto. Ko to ni pomagalo, je bilo treba vzpenjajoče se policijske konje kar najbolj splašiti in zato so barikade iz prevrnjenih omnibusov zažgali. Tudi so za obmetavanje še naprej lomili asfalt in ker je bilo to delo težko in ker porabe nikakor ni bilo mogoče kriti, so posegli po drugih sredstvih. Potrgane železne drogove okoli kstanjev so razsekali na majhne kose, potrgali les z držajev na stopniščih in kmalu je prišla na vrsto tudi moja lastna, velika, lepa železna ograja. In nato so metali in kričali in razbijali in bežali in se spet vračali.

Tako so minevale ure.

Tedaj so bili vzdrževalci reda ojačeni s trupami iz Versaillesa. Skozi množico je šlo kakor električni tok. Policijo in narodno gardo je množica izrogala in jima prizadejala vse zlobnosti, ki si jih je mogla izmisliti, komaj pa so se prikazale trupe, je ljudstvo zakričalo: Živela armada! Živela armada! In častniki so se prijeli za čepice in se zahvalili za poklonitev. Takoj pa, ko so častniki in vojaki odjezdili mimo, se je početje s policijo, z okenskimi šipami in z ograjo začelo znova in je nastal prejšnji položaj.

In nastal je večer.

Zdaj so študentje zakričali: Opljuvajte Lozéja!

Lozé je bil policijski prefekt. In zdaj se je razporedila neizmerna vrsta, ki je hotela proti hotelu policijskega prefekta, da bi Lozéja »opljuvala«. Vrsta se je premaknila. Tisti tisoči pa, ki so ostali, so nadaljevali z izgredi.

Ker je bilo podobno, da ne bo ničesar več, kar bi bilo vredno gledati, sem odšel v svojo restavraco, pojedel in se vrnil po dolgi, dolgi poti naokrog domov.

Ali dnevi so minevali in izgredi so se nadaljevali.

Komaj si stopil iz sobe na cesto, že si videl in slišal najrazličnejše stvari. Nekega večera sem hotel spet jest v restavraco. Ker je nekoliko deževalo, sem vzel s seboj dežnik. Nekako na sredi poti me je ustavila tolpa, ki si je prizadevala podreti začasno postavljeno balustrado. Ta balustrada je bila iz tramov in desk in je bila tukaj zato, da je varovala mimoidoče pred padcem v jamo na cesti. Pozvali so me zelo odločno, da naj jim pri podiranju pomagam. Videti sem bil krepak in sem se jim moral zdeti poraben. Ker sem vedel, da je vsako zoperstavljanje zastonj, sem jim odgovoril, da me prav veseli, ako jim morem pomagati. In nato smo začeli lomiti in podirati. Ampak ni nič pomagalo. Bilo nas je okrog petdeset mož, ali ker nismo delali po taktu, balustradi nismo mogli biti kos. Tedaj mi je prišlo na um, da sem zagodel pesem, ki sem jo slišal brundati norveške kamnolomce. To je pomagalo. V ograji je začelo kmalu pokati in čez trenutek se je balustrada sesula. Tedaj smo kričali hura!

Hotel sem nadaljevati pot proti restavraciji. A prav tedaj je prišel neki razcapani moški in ne da bi kaj dejal, je vzel moj dežnik, ki sem ga postavil na stran, in je lepo odkorakal z njim. Ni mi ga hotel vrniti. Dejal je, da je to njegov dežnik. Poiskal sem nekaj prič od balustrade, ki so morale potrditi, da sem imel ta dežnik s seboj, ko sem prišel.

Že, je rekel mož. Toda, — kaj ni revolucija?

Na to so moji tovariši molčali in pustili, da je obveljala moževa.

Tega pa vseeno nisem hotel dopustiti in sem mu vzel dežnik s silo. In ker tega ni bilo mogoče napraviti blažje, kot da sva se oba, mož in jaz, prekucnila po cesti, je začel mož kričati na pomoč. Tovariši so ponovno prišli zraven in ko se je mož pritožil, da sem ga napadel, sem odgovoril:

Že, kajpak! Toda kaj ni revolucija?

In potem sem vzel svoj dežnik in šel.

Zvečer, ko sem dokončal svoje dnevno delo, sem šel navadno ven in v primerni oddaljenosti prisostvoval razgrajanju. Ceste so bile zelo temne, skoro vse plinske svetilke so bile razbite in v okolju je bilo zato le toliko svetlobe, kolikor je je prihajalo iz trgovin, ki jih iz strahu pred opustošenjem niso hoteli pustiti nerazsvetljenih. Po ulicah so jezdili gardisti, njihovi veliki konji so bili v megleni luči kakor pošasti in neprestano,

neprestano se je slišal topot kopit po asfaltu in tuljenje raznih tolpa iz stranskih ulic.

Med tem so študentje, ko so videli, kakšen obseg zavzema pojav, izdali proglas, v katerem so odklanjali odgovornost za vsa nastala opustošenja in za zločine. Zdaj niso bili več študentje, ki so protestirali proti nastopu policije na plesu v *Moulin Rouge*, ampak pariška drhal; in študentje so hoteli vsakega posameznika prisiliti, da bi odnehal. Proglas je izšel v številnih izvodih in je bil nabit po drevesih na boulevardu.

Seveda njihove besede niso zalegle.

Množica je to pripisala *policiji*. V dolgih sprevodih je nadaljevala pohode pred policijsko prefekturo, da je Lozéja »opljuvala«, povsod, kjerkoli jih je našla, je obmetavala policiste s kamenjem in streljala nanje. In ko je hotel nekega večera eden od ubogih redarjev prekoračiti most čez Seino, kakor mu je bilo ukazano, ga je množica zagrabila in ga vrgla v reko. Naslednji dan ga je daleč od notre-damske cerkve vrgla voda na breg, od koder so ga prepeljali v mrtvašnico.

Nekega večera se je na boulevardu St. Michel zgodilo nekaj, kar je vzbudilo veliko pozornost. Neki redar je zašel čisto sam med množico na cesti. Tedaj je potegnil neki gospod dolg samokres iz žepa in pri prič ustrelil redarja. Ob puku je pritekla policija, vse vprek se je izpraševalo in odgovarjalo in nekaj ljudi je bilo aretiranih. Toda krivca niso našli. Ko je izstrelil samokres, je stopil morivec s par naglimi koraki v ozadje, množica se je za njim strnila in on je izginil za zmerom. Toda navzoči so videli, da je bil gospod vitez Častne legije, in zdelo se je, da so tudi vedeli, kdo je bil, čeprav ga niso hoteli izdati. Bil je gospod, katerega ime je poznal ves Paris, Francija, da velik del sveta. Ta mož se je torej onega večera namenil usmrtiti človeka: morilski in revolucijski nagon Francozov se je v njem prebudil in zagorel s svetlim plamenom.

Nekega večera sem bil nameščen pri »rušilcih asfalta«. Šel sem čisto mirno po cesti, ko sem zagledal, da je kopica ljudi z nečim zaposlena. Ko sem prišel dovolj blizu, so me poklicali, mi izročili železen drog in me »nastavili«. Nekoliko stran od tod je bila razporejena četa garde, ki je zapirala cesto in kolikor sem mogel razumeti, je šlo za to, da bi z nalomljenim asfaltom kamenjali gardo in izsilili dostop v prepovedano cesto. To je bilo ogabno tlačanstvo, v katerega sem zalezal in sem grenko obžaloval, da si nisem izbral druge poti. Toda zdaj ni bilo nobenega izhoda več, moral sem rušiti asfalt. In tudi nisem bil sam pri tem delu, na delu so bili številni drogovi, ki so romali iz rok v roke. Drhal je stala zraven in kričala in ugibala, kaj bo zdaj z gardo: ah, gardi se bo zdaj slabo godilo, malo od garde jih bo ostalo živih!

Tedaj smo nenadoma zaslišali povelje:

Natakните bajonete!

Gledali smo.

Isti glas je zakričal:

Napреј z bajoneti!

In četa garde je šla naravnost proti nam.

Tedaj smo strahopetno pometali drogeve iz rok in zbežali. Ti moj Bog, kako smo tekli! Vse te naše kocke, ves naš dragoceni asfalt smo pustili sovražniku in smo bežali. Kako prav mi je prišlo, da imam dolge noge in da sem jih znal kakor zajec dobro uporabljati. In sam moram priznati, da še nisem videl moža tako briljantno bežati kakor tedaj sebe.

Še se spominjam, da sem proti nekemu zidu s tako silo tekel čez majhnega Francoza, da se je prekucnil in zagrgal. Seveda sem prehitel večino svojih bežečih sodrugov in ko so se končno prvi ustavili, sem porabil vsesplošno zmešnjavo za to, da sem se izmuznil pridobivanju asfalta.

Tudi nisem prišel več zraven.

Po preteku dveh tednov je začelo rogoviljenje po cestah pojemati in po treh tednih je bil Pariz spet tako podložen kot prej. Le razdrapane ceste so še dolgo pričale o poslednji francoski revoluciji. Stvarna korist razgrajanj pa je bila: Policijski prefekt, »opljuvani«
Lozé, je moral odstopiti.

Prevedel Mirko Roš.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Victor Hugo: Notre-damska cerkev v Parizu 1432. Roman. Poslovenil dr. Janko Tavzes. V Ljubljani 1931. Samozaložba. Natisnila »Slovenija«
v Ljubljani. Strani 470.

Notredamski zvonar! Kdo ne pozna te epopeje romantičnega čuvstva ali prav za prav sočuvstva z ljudmi?

Preden smo dobili slovenski prevod enega izmed številnih Hugojevih del, si je utrl pisatelj pot k nam s pomočjo filma in videli smo zvonarja na platnu z vso grozo, kakršno izraža tudi Justinov lesorez v tej knjigi. Slovenska oprema knjige poskuša biti izvirna tudi po tem, da prinaša na svojem vzorcu posnetke francoskih umetniških ilustracij in je vsa knjiga močan dokument za slovenski Hugojev kult.

Dr. Janko Tavzes, znan prevajalec francoskih pripovednikov, je izdal Zvonarja k 100letnici, kar je avtor delo dovršil. Podatke o njem pa je zbral v kratkem življenjepisu, ki knjigo dopolnjuje in vsaj še za nekaj dni nadomešča obširnejšo, prepotrebno studijo.

Hugojev roman je vreden, da o njem napišemo več besed. Med zgodovinskimi povestmi se odlikuje z redko krepstjo: oblikuje nam dobo, leta okrog 1432 in tedanja človeško družbo s krepkimi črtami v mogočen lik, nad katerim se resno zamislimo in strmimo. Strmimo v usodnost človeških stvari, zdi se nam, ko da je ta usodnost tisti moment, ki je vtisnil človeku pečat večnosti. Ko smo knjigo prečitali, je ne odložimo nikoli več, ker je postala med tem naša notranja lastnina. Napisal jo je velik umetnik in še večji človek. Sam ne vem, ali ni umetnik ustvarjal tu prav tako podzavestno, kakor podzavestno živi oz. je živel ta njegov srednjeveški človek, pa bodisi strašni duhovnik don Frollo ali nesrečni pohabljenec, ali kdor koli.

Ta vsemogočna enakost pred silami, ki se imenujejo strast, je prelila dogajanje z elementarnimi tokovi duševnosti. Hugo nas obvlada kot psiholog. Pozna našo čuvstveno abecedo in to znanje je skrivnost piscev romantikov. Ni bil zaman mojster njihove struje in več kot to, kajti on je tudi dokazal, da ima romantika v življenju človeštva določeno mesto, uvrstil jo je v zgodovino.

Kako čutimo nagoni temelj umetnosti, kako ga občuti on sam, nam ni nikjer bolj očitno kot tam, kjer z opisujočim razumom razglablja tok zgodovine, kjer se razbohota njegov um učenjaško in kritično preko vseh časov, da se vrne — k ravnovesju. Saj ni nič bolj naravnega, ko Hugojev enakomerni prehod od osebnega v občestveno in od čuvstva k razumu, kljub temu, da gresta pri njem oba prav do skrajne — nemožnosti. Da; ali je to srednji vek? Ako ni, je pa vsaj v umetnikovi izmernosti.

Pripovedna nit, tu zapletena z najdenčki in zamotana v nepresekljivi vozeli ob katedrali, teče nemoteno. Vzporedno tekoče usode določajo lik Esmeraldi in grbavcu Quasimodu, pesniku Gringoirju, arhidijakonu, častniku. Prav tako pač vsem prebivalcem Pariza in vsakomur.

Za družabno obliko sveta v srednjem veku je vzel pisatelj konglomerat fevdalizma in anarhije. Ali ni vse anarhija? Šibka človeška stvar je bila vekomaj nezaščitena in družba krivična, kakor je tudi narava krivična. V tem kaosu živi še posebni kaos — razum, intelekt. Intelekt išče zaman posebljenja. Vse eno je. Grbavec je lepši od Phoebusa, nežna Esmeralda močnejša od arhidijakona, vislice trdnjše od pravičnosti in slepota večja od luči. Človek gre svojo pot od tam, kjer vladata lepota in nežnost, pa do zla, in dober je tisti, kdor gre po tej poti nazaj — Quasimodo. On umre pri svoji mrtvi izvoljenki, življenju nedosegljivi.

Vsa ta filozofija romantike je Hugoju morda podzavestna, poetična. Obdal jo je z vsem svetom, v velikem liku Pariza, in njegov Pariz je resnično mogočen kakor ves svet. Čuditi se moramo pesnikovi širini, znanju in vednosti, obsežnosti izobrazbe, s katero se vzdiguje visoko iz sveta. Toliko je v njem sile, da njega ne motijo niti osladnosti, niti brezčutja. Lahna izkonstruiranost bitij prehaja v prirodno. Pisateljevo pero ne more biti vsiljivo: vse je tako, njemu je vse dovoljeno in vse rast — umetnina sama.

Hugojevski nastroj ima delo tudi v poslovenitvi. Doktor Tavzes si je dovolil celo opazke pod črto. Segel je avtorju v roko z vso lagodnostjo. Ves prevod je dober. Menda razen enega italijanskega stavka ni spremenil ničesar niti za drobce.

Slovenščina je pridobila tu novo barvo in se razmahnila v figuri, kakršne rabi duhoviti Hugo. Včasih nas sponni Pregelja. (Pa to je menda v slogu in srednjeveškem šolarstvu.) Teža predolgega stavka se pozna le poredkoma, n. pr. na strani 23. (Človek bi bil moral biti že precej hudoben, ko bi ne bil hotel iz poezije v razgovoru razumeti, da je bilo Delo poročeno.) Ponekod se še najde nepopoln stavek. Nerodni so mu nekateri izrazi (str. 328: Zmiketal je na dnu srca vse svoje sovraštvo...), stavek na strani 350, eden na 369. Napačno rabi: za pod pazduho (262), silo ladij (118), za osem tisoč let (245) itd. Piše: udrgniti, usekala, usul, privrtila, nedrje. Pesto mu je ženskega spola. Enkrat rabi kanone. Med tiskovnimi napakami se tepeta dom in don. Ne vidi se mi prav, da uvaja v besedilo naš Klek in nekje prsobran. To so pa menda tudi že vse napake, kar je dokaz o veliki prevajalčevi in založnikovi vestnosti.

Kolikor vem, je dal knjigi zunanjo obliko začetnik, pa kljub temu je prikupna. Slike so čiste in prav značilne za deželo, v kateri je živel pisatelj.

I. G.

Pesmi o kraljeviču Marku. — Prevedel Radivoj Rehar. Ljubljana 1932. Natisnila in založila Tiskarna Merkur v Ljubljani. Naslovno stran narisal akad. slikar prof. Viktor Cotič. — Strani 240, z ilustracijami.

Vrednost narodnih pesmi presega vrednost ostalega starožitnega narodnega blaga. Ljudsko življenje se odraža v vsem. Nobeno ljudstvo ne more živeti brez duhovnega življenja. Toda poezija ima v socialnem življenju tako eminentno nalogo, da s svojo vzvišenostjo često zatemnuje resničnost. Resničnost se pred njo umika in postaja nekako manj vredna ali pa se nam zdi bitna šele v tem zrcalu. Kdo bi se tedaj čudil, da je srbska narodna poezija zbudila toliko navdušenja celo med drugimi narodi. Saj se prav pri Srbih pesniški dar ni omejil na individualno shemo in svoj lirični element, temveč je skozi desetletja in stoletja gojil socialno aktivnejšo moško pesem. Doba politične odvisnosti je tako morala dati svoj izraz v epični pesnitvi. Srbski pevci so postali takrat pomembnejši element naroda in so si to tolmačili kot zgodovinsko nalogo ali poslanstvo. To jim je dalo vsebino.

Za Srbe je njih narodna pesem objektivni dokaz velike socialne tvornosti. Za vse narode pa je postala avtonomna in vendar splošno veljavna pesniška šola. Nikjer namreč niso tako čisto in priprosto izraženi zakoni kulturnega dela. Te narodne pesmi, ki so se ohranile, bi same zadoščale za fundament velike književnosti.

Mala Reharjeva knjiga srbskih narodnih pesmi ima s tega vidika razumljivo pozicijo. Objavljal je prevode najprej v dnevniku »Jugoslovanu«. In zdaj, ko je izšla zbirka, ki se nam zdi kot knjiga precej obsežna, je njena moč vse večja ko njen obseg.

Zbral je dvajset pesmi iz cikla o kraljeviču Marku. Sestavil je nekakšen nov cikel. Njegova ureditev se mi zdi jako posrečena. Posebno velja ta trditev za prvi dve pesmi (spor o carstvu in vila Ravijojla), ki sta uvertura veličastne epične simfonije. Poznejše pesmi radi tega trpe in ne zadoščajo pričakovanju, razmaknejo se v opise nekaterih zgolj avanturistično zanimivih dogodkov. Vendar pa jih je Rehar strnil končno v eno celoto, s tem, da je ohranil vsaj delno kronološki red. Dosegel je s to ureditvijo večjo obsegljivost celote, kar je jako koristno za mladega bravca. Gotovo bo knjigo navdušeno sprejela naša mladina in — mladini jo je tudi namenil. Motil pa bi se tisti, ki bi videl v tem omejitve. Srbska narodna pesem je v kulturi južnih Slovanov preveč važen pojav, da bi mi smeli iti površno čez njo.

Razen nekaterih pesmi in nekaterih odlomkov namreč ni res, da bi te pesmi bile celo sodobno vzgojne, kakor povdarjajo šolniki. V tem smislu je pomembnejši ritem nego snov. Važne pa so za umetnostno izobrazbo in za umetniško izobrazbo, kjer je njih vrednost tem večja, ker so epične ali pa sploh šele radi tega. V njih je srbska kulturna šola, v njih so dejavni elementi vsakršne kulture in — če je J. Vidmarjeva ocena srbskega značaja pravilna — je tu šola in svet racionalizma. Tako nas je spravila Reharjeva knjiga prav za prav šele v živ stik s predhodnico sedanje srbske socialne enote in torej posredno tudi s to, s katero že živimo v dnevnem stiku. Kar vsak dan bolj sprejemamo od nje, je mogoče isto, kar v narodni pesmi, in če je to za nas važnejše, potem je bil prevod in je še prevajanje nujno potrebno dejanje.

Brez dvoma so namreč vsi prevodi jezikovno in estetično šibkejši od originala. S tega vidika je razumljivo, da se naši prevajalci doslej niso lotevali takšne naloge in tem večja je Reharjeva zasluga, ko je krenil na drugo pot.

Priznati moramo Reharju odlične, pesniške prevajalske sposobnosti. Njegov prevod je lep in čist in vesten. Učinek in vpliv srbskih narodnih pesmi na našo mladino bo odslej neposrednejši in postane šele zdaj tudi vzgojno koristen, pristnejši.

Knjiga je srednje opremljena. Ima pa dober papir in lep tisk. Predgovor je prevajalec napisal namesto posebne razprave, ne da bi odkril resnično vlogo teh pesmi v srbskem narodu. Zaradi tega to ni prava študija. To pa tudi ni bila njegova naloga.

I. G.

GLEDALIŠKA POROČILA

V. Katajev: *Kvadratura kroga*. Veseloigra v treh dejanjih. Prevedel J. Vidmar.

Po velikem prevratu v Rusiji, po izpremenjenem družabnem redu, po novi etiki, po novem pojmovanju ljubezni in zakona: Kakšno je sedaj tisto večno vsakdanje malo življenje? Ali je segla revolucija prav v kosti in mozeg širokih slojev naroda? Ali ga je prekvasila v temeljih? V. Katajev nam pokaže v »Kvadraturi kroga«, da je ostal pod kopico novih, visokodonečih gesel in krilatic, ki jih je ostvarila revolucija, isti večni obraz človeka, z vsemi malenkostnimi skrbmi, z vsemi malimi veselji in žalostmi.

Dva mlada študenta, komsomolca, stanujeta v isti sobici, oba se isti dan poročita, bolje: zaregistrirata v Zagsu, in pripeljeta, ne da bi drug drugemu povedala, svoji

življenski družici na dom. Stari problem iz Goethejevih »Wahlverwandschaften« se ponovi: Ljubezen se vname med nasprotnima poloma. Toda sedaj ni tragedije, ni železnega zidu stare, s predsodki natrpane morale. Križema se sicer sprašujejo, ali je moralno ali ni, da se dvojici »pregrupirata«, toda partijski organizator Flavij jih potolaži, češ, to revoluciji ne bo škodovalo. In nerešljivi problem kvadrature kroga je rešen.

Za skoraj geometrijsko strukturo komedije je čutiti veseli autorjev posmeh, utrip umetniško oblikovanega življenja. Značaji so bistro zamišljeni, da si drže ravnovesje, poleg četvorice mladih zakoncev nastopi še nekaj dobro očrtanih tipov, predvsem revolucionarni pesnik Jemeljka Černozjomij in partijski organizator Flavij.

Vidmarjev prevod je gladek in tekoč.

Šest je poskrbel, da je igra živahno in temperamentno potekla.

Gregorin je dal svojemu Vasji močan povdarek, igral ga je ognjevito, včasih celo malce prehrupno. Sancin je Abrahama tipiziral in postavil dobro figuro. Včasih rad malo pretirava v grotesknosti. Vendar je tudi topot dokazal, da je inteligenten oblikovalec. V. Juvanova je igrala Ljudmilo z živahnostjo in vstvarila posebno v drugem dejanju nekaj prav učinkovitih prizorov. Močna je bila *Gabrijelčičeva* kot Tonja, izvrstno ji je uspelo podati ženo, ki skriva za tanko intelektualno plastjo vendarle pristno ženskost. *Plutov* Flavij je bil dobro zamišljen, le nekam premedel. Imeniten tip je postavil *Lipah* v poetu Černozjomem. V okvir igre so se primerno prilegali: *Slavčeva*, *Kukčeva*, *Jerman*, *Potokar* in *Murgelj*.

Uprizoritev »Kvadrature kroga« je nudila prav zanimiv večer.

Miroslav Krleža: Leda. Ljubavna igra v štirih dejanjih. Prevedel Fr. Albrecht.

Po siloviti dramatski dinamiki »Glembajevih« učinkuje »Leda« umirjeno, kontemplativno in v dejanjih skromno. Vehementni Krležin značaj se je topot skrtil za posamezne stavke, izjave in duhovite domislice, ki jih osebe v drami izmenjavajo med seboj. Tako ostaja ta ljubavna igra prav za prav brez pravega dramatskega jedra. Vendar opaziš pri čitanju, kako je vsak stavek nabit s strastjo, kako se včasih za na videz brezpomembno frazo skriva stara Krležina silovitost, njegov srd nad propadlo meščansko družbo in njegov sovražni porog.

V drami sami se v bistvu nič ne zgodi. Konča se tam, kjer se je začela. Vse je samo poizkus, obupen poizkus živčno razrvane ženske, soproge veleindustrijalca Klanfarja Melite, da bi pobegnila iz vsakdanje, mrtve, gnjile okolice v svet, v novo življenje. V to svrhu naj bi ji služil njen ljubimec, slikar Aurel, ki ji je nekaj podobnega obljubil v ljubezenskem trenutku. Ker se stvar sama iz sebe nikamor ne premakne, sklene Melita, da bo vzela inicijativo v svoje roke. Aurel, ki se baš pripravlja s svojo ženo in svojim prijateljem Vitezom Urbanom na ples, prejme njeno pisemce z vabilom na sestanek. Klanfar je odpotoval k pogrebu svoje matere in Melita je ostala z izgovorom, da bi živčno ne vzdržala te nove mučne preizkušnje, sama doma. Toda Aurel, ki se čuti že »starejšega gospoda«, je prokleta malo razpoložen za take pustolovščine. Gradi si vilo in zaljubljen je v svoj model, lepo in mlado Ledo, v kateri vidi svojo »inšpiracijo«. Zato zavrne Melitino »smešno, romantično inicijativo«, vrne se, žena, ki mu jo je bil medtem Vitez Urban zapeljal, se mu umakne, in tako ostane sam s svojim »prijateljem«, bivšim svetnikom pri c. in kr. avstro-ogrskem poslanstvu v Sanktpetersburgu, potem stevardom in tihotapcem, sedaj kritikom za likovno umetnost in »specialnim« poznavalcem njegove neopicassistične slikarije. Melita je razočarana in pobegne z doma. Urban gre, da bi jo poiskal. Medtem je izginila tudi Aurelova žena Klara. Vse kaže, da se je z nesrečnima ženama zgodilo nekaj strašnega. No, zadnje dejanje nas z rahlim preokretom v farso potolaži. Melita se vrne v Klanfarjev dom, Klara pa pleše eleganten tango.

Samo po sebi precej banalno zgodbo dvigne do neverjetne pregnantnosti izdelan dialog do resnične umetniške moči. V celem delu ne zasleđiš niti enega stavka, ki bi bil prazen. Vse je prežeto z neko tiho, zagrizeno notranjo dinamiko. Posamezni značaji so ostro karakterizirani, predvsem moški. Tudi sama zgradba igre je posrečena in bolj zgoščena od one v Glembajevih. Pomanjkanje pravega dramskega konflikta ji jemlje veliko od odrske učinkovitosti. Da uspe, zahteva prav tako inteligentnega režiserja kakor v vse čuvstvene in intelektualne subtilnosti posvečenih igralcev.

Gavella, ki je prevzel režijo, je moral odpotovati in je zapustil samo osnovno zamisel. Tako je dobila igra sicer trden okvir, toda v posameznostih je ostala neizdelana. Igralcem je manjkala ona intelektualna dinamika v dialogu, ki so jo pokazali v »Glembajevih«. Inscenacija je bila smotrena in duhovito zamišljena.

Posamezne vloge, posebno oni Viteza Urbana in slikarja Aurela, zahtevajo izreden miselni napon. Kajti skoraj vsak stavek je zase zgoščena življenjska izkušnja ali pa ostro izražena sodba ali kritika sodobnega meščanskega življenja in njegove umetnosti. Autor, ki obklada svoje osebe v igri z nekim prikritim srdom, se vendarle najbolj zasidra v Vitezu Urbanu, iz katerega siplje svoj pritajeni gnev posebno na ubogega slikarja Aurela, ki obstane pred nami ob koncu skoraj malce prekrivično osmešen.

Levarjev Vitez Urban je bil v zasnutku popolnoma pravilno pojmovan. V drugem in tretjem dejanju je vstvaril nekaj prav posrečenih prizorov, drugod je popustil in so bili stavki govorjeni brez prave prepričevalne moči. Zelo dobro je zastavil *Železnik* svojega slikarja Aurela, igral je živo in s pravilnim povdarkom, toda proti koncu je zašel v grotesknost in pretiraval. *M. Daniłova* je podajala živčno razrvano Melito spočetka nekoliko medlo, v četrtem dejanju je zrasla. *Nablocka* je igrala Aurelovo ženo Klaro z razumevanjem finih psiholoških odtenkov. *Skrbińškov* Klanfar je bil ostro karakteriziran, vendar pretirano brutalen. *Slavčeva* in *Boltarjeva* sta postavili dva dobra tipa počestnic, prav tako je bil *Danešev* gospod živa figura. Epizoda je dobro izpolnila *Rakarjeva*.

Sama po sebi je »Leda« umetniško tako zanimivo delo, da zasluži vso pozornost, vkljub temu, da je njena vprizoritev nekoliko razočarala.

Vladimir Bartol.

R A Z N O

ALI VESTE

da so nemški, danski, finski, švedski, norveški, švicarski in avstrijski pisatelji na zborovanju v Lübecku sprejeli zahtevo Dancev, naj pisatelji dobivajo določen prispevek od izposojnine, ki jo za njihove knjige dobivajo javne knjižnice.

da so v zadnjem času našli neznane rokopise nemških srednjeveških poetov (Minnesängerjev) Wolframa von Eschenbacha in Walterja von der Vogelweide.

da sta za predsednika nemške pesniške akademije ponovno izvoljena Heinrich Mann in Ricarda Huch.

da je R. C. Sheriff, pisatelj drame »Konec poti« (Journeys End), začel nadaljevati svoje študije na Neros Collegeu v Oxfordu. Prej je bil do prodora svoje drame le uradnik v zavarovalnici.

da nameravajo v Italiji v prihodnje imeti samo dve gledališči z državno podporo, in sicer v Rimu in Milanu, ki bi dajali predstave izmenoma, ker je zlasti milansko gledališče Scala začelo izkazovati vedno večje primanjkljaje, odkar je tisti prevročni fašist oklofotal slavnega Toscaninija. Novi gledališči bi imeli tudi skupno šolo za igralce in režiserje, knjižnico, gledališki muzej in list.

da je med mnogimi drugimi knjigami izšla biografija španskega diktatorja Primo Rivera pod naslovom: »Godoy ali propad Španije.« Napisal jo je mladi nemški zgodovinar Hans Roger Madol.

da je k zvočnemu filmu prešel tudi Šaljapin, ki bo nastopil v nekem donjuanskem filmu, za katerega delajo zunanje posnetke v Španiji. Čudno je le to, da Šaljapin, ki je znan kot eden najbolj lakomnih prodajavcev umetnosti, že prej ni padel v podobne skušnjave.

da so vatikanski krogi v zadnji apostolski poslanici izrazili mnenje, da se nikakor ne sklada z dostojanstvom bogoslužja, da bi kdorkoli zahteval avtorske odškodnine za izvajanje duhovnih glasbenih del. Zato se bodo v bodoče v katoliških cerkvah izvajala samo dela, ki so prosta obvez avtorskega prava.

da se v Nemčiji bije boj za angleščino ali francoščino v srednjih šolah kakor se je pri nas nedavno bil brezuspešni boj za nemščino. Seveda so se izrekli o tem razni ugledni delavci, zveze, društva itd. Prav posebno se je za odpravo francoščine in za uvedbo angleščine zavzela — zveza hotelskih vratarjev, kar vzbuja ogorčene in ironično vesele komentarje po nemških listih kot dokaz o zmedenosti pojmov glede odločitvenih pravic v kulturnih zadevah.

da je novi roman naročnikom Modre Ptice dobro znanega Liama O' Flahertyja »The puritan« doživel na Irskem in v Angliji velik neuspeh. Kritika mu očita nezakonsko očetovstvo Dostojevskega, a so v njem jasnejši in močnejši vplivi Freuda. Glavni vzrok za odpor leži pa v tem, da se je pisatelj z romanom obsojajoče obrnil proti tistim krogom, ki hočejo vse irsko javno in kulturno življenje staviti pod tesno in svetohlinsko moralno nadzorstvo.

da so se za slikarja El Greca, najslavnejšega učenca Tizianovega in Michelangelovega, začeli zanimati tudi njegovi ožji rojaki Grki. Tako sta zadnje čase izdala novo delo o njem neki dr. Thevtokopulos in Ahiles Kyros. Stvar ni morda tako zanimiva, a je med tistimi redkimi novicami, ki prispo z daljnega Balkana celo do nas.

da je Marcel Pagnol, pisec nekaterih uspešnih komedij (Velika abeceda uspeha) izdal prav tako uspešen prvi roman z naslovom »Pirouetter«.

da je Maurice Maeterlinck napisal novo knjigo »L'Araignée de Chrystal« (Kristalni pajek). Naslov je pisatelj posnel — (prav zatrdno iz viteških nagibov) po enodejanki pisateljice Rachilde, tako da bo reva morda vsaj na ta način zaslovela.

da je v zbirki Velhagen & Klasings Künstlerbiographien izšel življenjepis slikarja Vincenta van Gogha, sestavljen iz samih njegovih pisem in pisemskih odlomkov.

da je Gottfried Keller napisal nekje v svojih pismih tudi naslednji stavek: »In vendar bi (preden znorim) prerad videl bojni pohod Germanov nad Slovane, te anahronistične zveri, ki bodo tedaj vendar dobile, kar jim gre.« To modrost Nemci zadnje čase zelo vneto pogrevajo in neka izmed najuglednejših nemških knjižnih revij je zapisala, da človeka v teh bridkih časih zelo razveseli, če sliši »etwas so Kerngesundes.«

da je Petrarca že pred davnimi stoletji napisal zanimivo zahtevo na bralce, ki je pri današnjem uživanju književnosti in kulture prav tako na mestu kot nekdaj. Glasi se: »Hočem, da misli moj bravec samo na eno: name, ne pa na ženitev svojih hčera, ne na noč pri svoji prijateljici, ne na spletke svojih sovražnikov ali na svojo mošnjo, in da je vsaj tako dolgo pri meni, dokler me bere.«

da so v Nemčiji prišle v modo zbirke pisem raznih velikih mož: od svetega Avguština preko Riharda Wagnerja, Oscarja Wildea do Alfreda Kruppa. Skoraj čudno, da ni že Adolf Hittler med njimi.

da se je Ilja Ehrenburg — najbrž proti svoji volji izkazal kot prerok. To s svojim zadnjim romanom »Najsvetejše dobrine« (roman velikih interesov), kjer je opisal smrt vžigalčnega kralja Ivana Kreugerja iz približno takih razlogov, kot se je nekaj mesecev pozneje v resnici izvršila. Vsekakor čudna sosledica literature in resnice.

da je Romain Rolland, eden najbolj znanih francoskih pisateljev, ves honorar za rusko izdanje svojih del poklonil I. moskovski univerzi za dijaške podpore kot izraz svojih bratskih čuvstev za študirajočo rusko mladino in za republiko.

da sta tri nagrade za tri nordijske narode razpisali stockholmski založbi Gyldendahls in Bonnier. Za tri najboljša dela vsakega naroda so bile določene nagrade 10.000, 5000 in 2500 švedskih kron. Izmed teh devetih nagrajenih del bodo pa izbrali najboljše in ga nagradili še s posebno nagrado 25.000 kron. Največ pogojev za prvo mesto v tej tekmi ima Šved Jarl Hemmer, ki bo tako dobil skupno 35.000 kron (490.000 Din),

da so spomini kneza Bülowa vzbudili ob izidu silno zanimanje, da pa je zdaj izšla knjiga »Front wider Bülow«, kjer uradniki berlinskega zunanje-političnega urada Bülowu iz uradnih zapiskov dokazujejo laži, potvorbe, zavijanja zgodovinske resnice, kar se v tako kratkem času ni pripetilo spominom nobenega velikega moža v poplavi spominarske književnosti.

da se v »Statističnemu letopisu za nemško državo« nahajajo naslednje zanimivosti: L. 1930 je v Nemčiji izšlo 26.961 knjig, kdor bi jih hotel vse kupiti, bi moral dati zanje 160.195 mark (3.240.000 Din). 374.000 nemških državljanov ne razume niti besedice nemščine. Nemška pošta je v enem letu prevzela v promet samo 1867 milijonov časnikov.

da je Johannes R. Blecher, nemški humoristični pesnik, napisal epos o sovjetski petletki. Delo je naslovil »Veliki načrt« (Der große Plan) in je to prvi epos ne le o novi Rusiji, temveč tudi prvi, ki je vzel za snov najbližjo sedanost, boj Zapada in Vzhoda.

da je danski pisatelj Martin Andersen Nexö, čigar nekaj stvari imamo prevedenih tudi na naš jezik (Proletarske novele, Prokletstvo), odšel v Rusijo, da bo tam dokončal zadnji del svoje trilogije »Pelle« (Osvojevalec), kjer se vrsti v ospredju problem novega človeka v novih družabnih razmerah.

da je v Evropi, skoraj Srednji, narod, ki je bil brez pismenega jezika vse do leta 1924. To so Moldavci, potomci ciganov, ki imajo v Sovjetski Rusiji svojo republiko, najmanjšo v tej zvezi.

da je Lisbeth Burger, babica, ki je lani zaslovela s svojo knjigo »40 Jahre Storchentante« (40 let v štokljini službi), pisano s pretresljivo resničnostjo in globoko človečnostjo, začela sloveti tudi kot obetajoča katoliška leposlovna pisateljica, kar kažeta zadnji dve knjigi »Arbeitslos« (Brez dela) in »Die Mädels aus der Fadengasse« (Dečkleta iz F. ulice).

da je nemška katoliška knjižna zveza »Borromaeus-Verein« imela lani 5525 društev s 463.515 bravci. Njene knjižnice so štele v celoti nad štiri milijone zvezkov. Družba je stara 86 let.

da je...

Nabral Mirko Javornik

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Prošnje.

Pravkar je izšla naša tretja redna knjiga za tekoče poslovno leto, roman Vicenta Blasca Ibáñez a: »KRVAVE ARENE«. Cenjene naročnike, ki so jo prejeli, prosimo, naj jo pokažejo svojim prijateljem in znancem in tako agitirajo za knjigo. Vsakomur povejte naš program in namen in ga skušajte pridobiti za našega naročnika. Zato ne boste pre-

jeli samo lepe nagrade, marveč boste s tem pomagali tudi nam, da bomo lažje vztrajali, se izpopolnjevali in pošiljali v Vaše domove publikacije, ki ne bodo v ponos le Vam ali nam, marveč vsej slovenski kulturi. Vsak nov naročnik je nova sila, ki deluje za koristno stvar.

*

Nekateri naročniki so v zaostankih z naročnino. Prosimo jih, da se ob priliki spomnijo na nas in nam nakažejo zaostale zneske. Kajpak bi nas silno veselilo, če bi prišla ta »prilika« čimprej. V bodoče bi bilo pa dobro, da bi plačevali vsi naročniki kar sproti, če že ne nekoliko naprej. Mesečni obrok je majhen in ga lahko vsakdo pogreši. (Kajpak, tisti hip, ko ga je treba vzeti iz žepa, že nekoliko boli. A že čez par ur je to pozabljeno.) Če pa se z zaostanki naberejo večje vsote, to seveda je pa že težje. In pa opomini!? Kako pusto je opominjati in prejemati opomine. Torej sproti, vsak mesec nekaj.

V I C E N T E B L A S C O I B Á Ñ E Z

K R V A V E A R E N E

ROMAN

Vicente Blasco Ibáñez se je rodil v Valenciji l. 1867., umrl pa l. 1928. Šteti ga moramo med najplodovitejše in še vedno najbolj čitane sodobne pisatelje, čeprav nas že nekaj let loči od njegove smrti. O njegovem življenju in pred vsem o njegovem delu bodo čitatelji veliko izvedeli iz njegovega pisma, ki ga v tej številki priobčuje dr. Stanko Leben pod naslovom: »Vicente Blasco Ibáñez o samem sebi«. Seveda pestrost in zanimivost njegovega življenja s tem člankom ni izčrpana. O njem bi se lahko pisale knjige, ki bi ne bile manj zanimive od njegovih številnih romanov. »Krvave arene« so eno izmed njegovih najboljših del, ki kažejo vse značilnosti avtorjevega sloga in osebnosti. Slovenskega bralca pa bodo poleg vsega drugega seznanile tudi z tradicionalnimi španskimi narodnimi igrami — bikoborbami, mimo katerih ni šel molče menda še nobeden španski pisatelj.

Knjigo je vzorno poslovenil Stanko Leben. Načrt za platnice pa je napravil arh. Ivo Spinčič.

K N J I Ž N E N A G R A D E

Povečajte si knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov.

Za enega novega naročnika si lahko izberete eno izmed sledečih knjig:

Jiři Wolker: *PRAVLJICE*, vezano v platno.

Knut Hamsun: *GLAD*, roman. Vezan.

Knut Hamsun: *PAN*, roman. Vezano v platno.

P. Ripson: *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman. Vezano v platno.

Clara Viebig: *BABJA VAS*, roman. Vezano v platno.

Al Jennings: *PESNIK IN BANDIT*, roman. Vezano v platno.

Lev N. Tolstoj: *IZPOVED*. V mehko vezano.

H. R. Berndorff: *VOHUNI*. Vezano v platno.

Ivan Cankar: *MOJE ŽIVLJENJE*. Vezano.

Ivan Cankar: *GREŠNIK LENART*. Vezano.

R. Kipling: *KNJIGA O DŽUNGLI*. Vezano.

Shakespeare: *SEN KRESNE NOČI*. Vezano.

Shakespeare: *MACBETH*. Vezano.

Shakespeare: *OTHELLO*. Vezano.

*Anton Čehov: *ANJUTA*, novele. V mehko vezano.

*Prosper Mérimée: *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman. V mehko vezano.

*John Galsworthy: *TEMNI CVET*, roman. V mehko vezano.

*Maurice Baring: *DAPHNE ADEANE*, roman. V mehko vezano.

*Liam O'Flaherty: *NOČ PO IZDAJI*, roman. V mehko vezano.

*Jack London: *DOLINA MESECA*, roman. V mehko vezano.

Kdor pridobi dva nova naročnika, si lahko izbere dve od gori naštetih knjig ali pa eno izmed sledečih:

Eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig, vezano v platno.

B. Kellermann: *TUNEL*, socialen roman. Vezano v platno.

H. Barbusse: *OGENJ*, vezano.

D. G. Mukeržji: *MLADOST V DŽUNGLI*. Vezano v platno.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj imenovanih knjig ali pa eno izmed sledečih:

Eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig, vezano v polusnje.

A. Pirjevec: *LEVSTIKOVA PISMA*.

Dr. Franceta Prešerna: *ZBRANO DELO*. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *SELO STEPANČIKOVO*, roman. Vezano v platno.

Henrik Sienkiewicz: *SKOZI PUSTINJO IN PUŠČAVO*, roman. Vezano.

Kdor pridobi štiri naročnike, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj naštetih knjig, ali pa eno izmed sledečih:

Mihael Arcibašev: *SANIN*, roman. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *ZAPISKI IZ MRTVEGA DOMA*. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *BESI*, roman. Vezano v platno.

Henrik Sienkiewicz: *Z OGNJEM IN MEČEM*, roman. Vezano.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj naštetih knjig.

Za osem naročnikov pa lahko dobi eno izmed veledel:

L. N. Tolstoj: *ANA KARENINA*, roman. Vezano v platno.

F. M. Dostojevskij: *BRATJE KARAMAZOVI*, roman. Vezano v platno.

Ta razpis velja do preklica. Vse te nagrade bomo razpošiljali od 1. junija dalje. Da olajšamo naročnikom delo, smo priložili tudi tej številki potrebne naročilnice.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

Tiskarna Merkur

TRG. IND. D. D.

Ljubljana

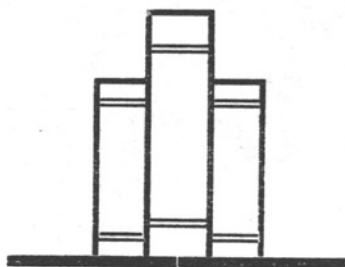
Gregorčičeva ulica 23

TELEFON ŠT. 25-52

se priporoča za cenj. naročila,
ki jih bo izvršila hitro, lično
in po zmerni ceni. Tiska knjige,
brošure, časopise, revije, ku-
verte, memorande, račune, le-
take, lepake, posetne karte.

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“,
„Službeni list kraljevske banske uprave
Dravske banovine“ in „Zbirko zakonov in
uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje

Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6

II. nadstropje

**MESTNA
HRANILNICA
LJUBLJANSKA**

LJUBLJANA, Prešernova ul. 3

JE NAJVEČJA REGULATIVNA
HRANILNICA V JUGOSLAVIJI

Ima vlog nad 480.000.000 Din

Za vse vloge jamči ljubljanska mestna
občina z vsem svojim premoženjem
in z davčno močjo.

Vse naložbe obrestuje kar najbolj
ugodno. Posojila se dovoljujejo na
posestva, menice in vrednostne pa-
pirje čim najceneje.

Za male trgovce in obrtnike ima po-
sebno **kreditno društvo**, za pupi-
larne naložbe pa **sodni depozitni
oddelek**. Za varčevanje mladine
izdaja **domače hranilnike**, za po-
šiljanje denarja po pošti pa svoje
položnice.

Telefon št. 20-16 in 26-16

Poštni čekovni račun št. 10.533

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol

KLIŠEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah
izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST-DEU

LJUBLJANA

DALMATINOVA 13